

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Ärikorralduse instituut

Krista Kotke

**KINDLUSTUSANDJA JA KINDLUSTUSVÕTJA KOHUSTUSED
KINDLUSTUSRISKI REALISEERUMISE KORRAL NING
TÕENDAMISKOORMISE JAGUNEMINE POOLTE VAHEL
KAHJUKINDLUSTUSES**

Lõputöö

Õppekava RAHVUSVAHELINE MAJANDUS JA ÄRIKORRALDUS, peeriala äriõigus

Juhendaja: Uno Feldschmidt, mag. Iur

Tallinn 2020

Deklareerin, et olen koostanud lõputöö iseseisvalt ja olen viidanud kõikidele töö koostamisel kasutatud teiste autorite töödele, olulistele seisukohtadele ja andmetele, ning ei ole esitanud sama tööd varasemalt ainepunktide saamiseks. Töö pikkuseks on 8914 sõna sissejuhatusest kuni kokkuvõtte lõpuni.

Krista Kotke

(allkiri, kuupäev)

Üliõpilase kood: 12599BDÄR

Üliõpilase e-posti aadress: krista.kotke@gmail.com

Juhendaja: Uno Feldschmidt, mag. Iur:

Töö vastab kehtivatele nõuetele

.....

(allkiri, kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees:

Lubatud kaitsmisele

.....

(nimi, allkiri, kuupäev)

SISUKORD

LÜHIKOKKUVÕTE	4
SISSEJUHATUS	5
1. POOLTE KOHUSTUSED KINDLUSTUSRISKI REALISEERUMISE KORRAL	9
1.1. Kindlustusjuhtum ja kindlustusrisk kahjukindlustuses	9
1.2. Kindlustusvõtja kohustused kindlustusriski realiseerumise korral	11
1.2.1. Kahju ärahoidmise ja vähendamise kohustus	12
1.2.2. Kindlustusjuhtumist teavitamise kohustus	15
1.2.3. Kaasaaitamiskohustus	18
1.3. Kindlustusandja kohustused kindlustusriski realiseerumise korral	19
1.3.1 Kahju asjaolude ja ulatuse kindlakstegemine ning hüvitamine	19
1.3.2. Kindlustusandja täitmise kohustus	21
2. TÕENDAMISKOORMIS KAHJUKINDLUSTUSES	23
2.1. Tõendamiskoormise jagunemine poolte vahel	24
2.1.1. Kindlustusjuhtumi toimumise tõendamiskoormis	24
2.1.2. Kahju suuruse tõendamine	25
2.1.3. Eksperdi kaasamine kindlustusjuhtumi tõendamisele	26
2.1.4. Tõendamiskoormis välistusele või lepingu rikkumisele tuginemise korral	27
2.1.5. Tõendamiskulude jagunemine poolte vahel	29
KOKKUVÕTE	31
SUMMARY	35
KASUTATUD ALLIKATE LOETELU	40
Lisa 1. Lihtlitsents	44

LÜHIKOKKUVÕTE

Kindlustusleping on kindlustusandja ja kindlustusvõtja vahel sõlmitav kokkulepe, millega kindlustusvõtja loovutab oma kindlustusriski kindlustusandjale. Kindlustusriski realiseerumise korral on kindlustusandja kohustatud kindlustusvõtjale hüvitama selle tagajärjel tekkinud kahju. Hoolimata kindlustuslepingu olemasolust, ei tohi kindlustusvõtja oma vara suhtes hoolimatult ümber käia. Kindlustusvõtjal lasuvad seadusest tulenevad kohustused kindlustusjuhtumi toimumise korral hoida ära või vähendada kahju, teavitada kindlustusandjat kindlustusjuhtumist viivitamata ning teha kindlustusandjaga koostööd juhtumi asjaolude väljaselgitamiseks. Kui kindlustusvõtja teavitab kindlustusandjat kahjujuhtumist, siis kindlustusandja asub igakülgset juhtumi asjaolusid uurima, et kindlaks teha, kas tegemist on kindlustusjuhtumiga. Selleks selgitab kindlustusandja välja, kas kahjujuhtumi põhjuseks oli kindlustustingimustes kokku lepitud kindlustusjuhtumi realiseerumine, kas kindlustusvõtja on täitnud oma kindlustuslepingust tulenevad kohustused ning milline on kahju suurus. Nii kahju suuruse, kindlustuslepingu täitmise kui ka kindlustusjuhtumi toimumise fakti tõendamisel tõendamiskoormuse jagunemine kindlustusandja ja kindlustusvõtja vahel ei ole aga alati üheselt selge.

Käesoleva töö peamiseks uurimusküsimuseks on, kas kindlustusandja ja kindlustusvõtja kindlustusjuhtumijärgsed kohustused ja tõendamiskoormuse jagunemine on mõlema lepingupoole suhtes õiglased ega koorma üht või teist lepingupoolt ebarproportsionaalselt. Pooltevahelisi kindlustussuhted, mis jäävad kindlustusjuhtumi toimumise ja kindlustusandja täitmiskohustuse tekkimise või sellest vabanemise vahele, reguleerib Eestis eeskätt võlaõigusseadus, mille üldist käsitlust võib pidada võrdlemisi sarnaseks Euroopa Liidu ühtsete kindlustuslepinguõiguse printsiipidega, kuid esinevad mõningad erinevused, mis võrreldes võlaõigusseadusega kalduvad pigem enam kindlustusvõtja huvide tagamise poole.

Võtmesõnad: kindlustusõigus, kahjukindlustus, kindlustusleping, kindlustushüvitis, tõendamiskoormis

SISSEJUHATUS

Teistest lepingutest eristab kindlustuslepinguid eelkõige asjaolu, et üheks lepingupooleks on kindlustusandja, kes on kohustatud kindlustuslepingust tuleneva kindlustusrisi realiseerumisel Võlaõigusseaduse¹ (edaspidi VÕS) § 476 lg 1 alusel kindlustatud isikule kahju hüvitama. Kindlustuslepingu teiseks pooleks on kindlustusvõtja, kellel on kindlustushuvi² ning sellega seotud risk kahju kandmiseks. Kindlustuslepinguga loovutab kindlustusvõtja oma riski kindlustusandjale, tasudes selle eest kindlustusmakseid.³ Eesti Kindlustusseltside Liit (edaspidi EKSL) on sõnastanud kindlustuse eesmärgi järgmiselt:⁴ kindlustuse eesmärk on ära hoida kindlustusvõtja või tema lähedaste majandusliku olukorra halvenemist ja maandada riske ootamatute sündmuste korral. Kindlustuslepingut sõlmides on kindlustusvõtja peamiseks huviks, et võimaliku kahjujuhtumi toimumise korral saaks temale tekkinud kahju kindlustushüvitise väljamaksmise näol korvatud. See ei tähenda aga seda, et kindlustusvõtja võiks kindlustuslepingu olemasolu korral oma varaga hoolimatult ümber käia. Kindlustusvõtja peab kahjujuhtumi toimumise korral käituma nii nagu ta käituks ka siis, kui tal poleks sõlmitud kindlustusandjaga kindlustuslepingut.⁵ Lisaks sellele, et kindlustusvõtja peab kindlustusjuhtumi toimumise korral tegema temalt mõistlikult eeldatava oma vara kaitseks, peab ta kindlustuslepingu eesmärgi täitmise tarbeks tegema kindlustusandjaga koostööd. Poolte vahel on sageli vaidluskohaks asjaolu, millisel määral kindlustusvõtja kindlustusrisi realiseerumise korral oma lepingust tulenevaid kindlustusjuhtumi järgseid kohustusi täitis ja kas kohustuste täitmata jätmisel on mõju kindlustusandja poolsele täitmiskohustusele. Kohtupraktikas on sellistel alustel tekkivate vaidluste korral oluliseks asjaoluks poolte vahelise tõendamiskoormise jagunemine.

¹ Võlaõigusseadus. RT I 2001, 81, 487; RT I, 08.01.2020, 10

² VÕS § 478 lg 1 kohaselt on kindlustushuvi kindlustusvõtja huvi kindlustada ennast kindla kindlustusrisi vastu.

³ Kepp, K., Valeisa, E., Rozenfelds, J., Rambaks, M., Zelmene, E., Gudaitis, T., Diure, V., Talutis, T., Soone, A., Luik, O.-J., Kalesinskas, M. (2018). Kahjukindlustusnõustaja õpik, Baltimaade Finantsnõustajate Liit (Baltic Financial Advisors Association)

⁴ Eesti Kindlustusseltside Liit, Eesti Liikluskindlustuse Fond. (2019). Kindlustuse hea tava. Kättesaadav: <https://www.lkf.ee/et/kindlustamise-tavad/kindlustuse-hea-tava>, 23.04.2020

⁵ Luik, O.-J., Saar, K. (2017). Kindlustusvõtja kindlustusjuhtumijärgsed kohustused varakindlustuses. Juridica. Nr. 2017/IX. Tartu: Sihtasutus Iuridicum, 610.

Suurem osa kindlustusõiguse valdkonna vaidlusi tekib põhjusel, et kindlustusandja hinnangul ei ole tõendamist leidnud kindlustusjuhtumi toimumine. Teise olulise valdkonnana võib välja tuua vaidlused kindlustusjuhtumi korral kahjuhüvitise suuruse üle. Probleemiks on siinkohal nii kahju suuruse kui ka kindlustusjuhtumi toimumise fakti tõendamisel tõendamiskoormuse jagunemine kindlustusandja ja kindlustusvõtja vahel. Näitena võib tuua olukorra, kui kindlustusjuhtumi toimumist ja/või kahju suurust ei ole võimalik tuvastada teisiti, kui kindlustatud eset osaliselt lahti võttes või lammutades. See omakorda tõstatab poolte vahel küsimuse, kas kahju põhjuse tõendamiseks peab asja lahti võtma või lammutama kindlustusandja või kindlustusvõtja ning kellele lasub kohustus hiljem lammutatud või lahtivõetud asi parandada ja vastavad kulud kanda.

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku⁶ (edaspidi TsMS) § 230 lg 1. sätestab, et kumbki pool peab hagemenetluses tõendama neid asjaolusid, millele tuginevad tema nõuded ja vastuväited, kui seadusest ei tulene teisiti. Kindlustusvaidluste lahendites on esinenud olukordi, kus kõrgema astme kohus hindab, et analüüsitavas lahendis on varasemalt jaotatud tõendamiskoormis poolte vahel valesti. See võib olla pöörduvaks asjaoluks, mille tagajärjel võib lahend võtta vastupidise suuna. Eeltoodust lähtuvalt on autor seisukohal, et tõendamiskoormise jagunemine ja ulatus kindlustusvõtja ning kindlustusandja vahel vajab analüüsimist. Kohtupraktikast tulenevalt võib tekkida olukordi, kus hea usu põhimõttest tulenevalt tõendamiskoormis pöördub ning selle tulemusena on poolel lisaks enda poolt esitatud väidete tõendamisele vajalik ümber lükata ka vastaspoole poolt esitatud väide. Peaasjalikult pöördub tõendamiskoormis olukordades, kus pool on kõik võimaliku teinud asjaolu väljaselgitamiseks, kuid edasine tõendite hankimise võimalus on piiratud, kuivõrd asjaolu tõendamiseks vajalik teave või ese asub vastaspoole/ kolmanda isiku mõjusfääris või omandis või ei ole võimalik poolel, kes algselt asjaolu kohtu ette tõi, ise võimalik fakte tõendada. Küsimusi tekitavad praktikas olukorrad, kus ühe levinuima kindlustusjuhtumitorustiku lekke korral, ei luba naaber kindlustusvõtjat korterisse ja seetõttu ei saa ta täita kindlustusjuhtumi järgset kohustust ehk tõendada kindlustusjuhtumi tekkimist ehk näidata kindlustusandjale torustiku leket. Juhul kui kindlustusandja esitaks väite, et juhtumit ei ole toimunud, siis ilmselt võiks pöörduda tõendamiskoormis kindlustusandja kahjuks ja tema peaks tõendama asjaolu, et torustiku leket ei ole toimunud.

Käesoleva töö eesmärgiks on välja selgitada, millised on poolte kindlustusjuhtumijärgsed kohustused ning kuidas nende kohustuste rikkumine mõjutab kindlustuslepingu täitmist ning mil

⁶ Tsiviilkohtumenetluse seadustik. RT I 2005, 26, 197. RT I, 19.03.2019, 23

viisil jaguneb kindlustuslepingu täitmisel poolte vahel tõendamiskoormis asjaolude põhistamisel. Samuti on oluliseks küsimuseks, kuidas jaguneb kindlustusjuhtumi ja kahju suuruse tõendamiseks vajalike kulutuste kandmise kohustus kindlustusandja ja kindlustusvõtja vahel sõltuvalt sellest, kas kindlustusjuhtum ja kahju tuvastatakse või mitte. Töö eesmärkidest lähtuvalt püstitas autor järgmise uurimisküsimuse: Kas kindlustusandja ja kindlustusvõtja kindlustusjuhtumijärgsed kohustused ja tõendamiskoormise jagunemine on mõlema lepingupoolle suhtes õiglased ega koorma üht või teist lepingupoolt ebaproportsionaalselt?

Töö teema on piiritletud ajavahemikuga, mis jääb kindlustusjuhtumi toimumise ja kindlustusandja täitmiskohustuse tekkimise või sellest vabanemise vahele. Töö mahu piiratuse tõttu on autor piiritletud teemakäsitlust kahjukindlustusega. Käesolev töö on jaotatud kaheks peatükiks, mille esimeses osas on vaatluse all kindlustusriski ja kindlustujuhtumi olemus ning nende omavaheline seos, poolte kohustused kindlustusriski realiseerumise korral ning nende kohustuste rikkumise tagajärjed. Töö teises osas uurib autor pooltel lasuvat tõendamiskoormist kindlustusjuhtumi toimumise fakti ja kahju suuruse tõendamise korral, samuti välistustele tuginemise ja lepingu rikkumise tõendamise korral. Muuhulgas uurib autor teises peatükis tõendamise protsessi eksperdi kaasamisel ning oluliseks küsimuseks on tõendamiskulude jagunemine poolte vahel.

Töö käigus analüüsib autor kindlustussuhteid puudutavate normatiivaktide kõrval ka kindlustusseltside tüüptingimustes kajastatavat teemakohast regulatsiooni, õiguskirjandust ning kohtupraktikat. Samuti peab autor vajalikuks lisaks õigusaktidele ja kohtupraktikale analüüsida ka kindlustusseltside tüüptingimusi kindlustusjuhtumijärgsete kohustuste kirjeldamisel. Eestis pakuvad kahjukindlustuslepinguid 14 ettevõtet, mille hulgas on nii Eestis registreeritud kindlustusseltsid, kui ka välisriigi kindlustusseltside Eesti filiaalid.⁷ Autor käsitleb töö käigus järgmiste kindlustusandjate tüüptingimusi: If P&C Insurance AS (edaspidi If), ERGO Insurance SE (edaspidi Ergo), AB 'Lietuvos draudimas' Eesti filiaal (edaspidi PZU), Seesam Insurance AS (Edaspidi Seesam) ning Salva Kindlustuse AS (edaspidi Salva).

Euroopa Liidu lepinguõiguse ühtlustamise eestvedajaks on Euroopa Komisjon, kes on välja töötanud Euroopa ühtse lepinguõiguse tugiraamistiku (Common Frame of Reference), mille raames on välja töötatud lisaks Euroopa lepinguõiguse printsiipidele (Principles of European Contract Law) ka Euroopa Liidu ühtsed kindlustuslepinguõiguse printsiibid Principles of

⁷ Finantsinspeksioon. (2020). Turuosaliste register. Kättesaadav: <https://fi.ee/et/kindlustus-0>, 12.04.2020.

European Insurance Contract Law (edaspidi PEICL), millede kõrvutamist Eesti kindlustusõigusega töö käigus kohtab. Nimetatud põhimõtted ei ole küll isenesest Eesti kindlustustegevuses rakendust leidnud, kuid annavad ülevaate Euroopa Liidu nägemusest kindlustusõigust puudutavates küsimustes. Autor võrdleb käesolevas töös Võlaõigusseaduse ja PEICL käsitluse erinevusi ning ühiseid jooni.

Töös kasutab autor süsteemset ja kvalitatiivset uurimismeetodit ning võrdleva õiguse meetodit. Uurimusküsimuste lahendamiseks analüüsib autor seaduses sätestatud regulatsioone, üldisi õiguskirjanduse seisukohti ning kohtupraktikat.

1. POOLTE KOHUSTUSED KINDLUSTUSRISKI REALISEERUMISE KORRAL

1.1. Kindlustusjuhtum ja kindlustusrisk kahjukindlustuses

Kui oleme täheldanud või jälginud sündmusi, mis korduvad suhteliselt fikseeritud mustrite alusel, siis saame järeldada, et tulevikus korduvad need sündmused samade mustritega.⁸ Kui üldiselt on teada, et teatud liiki sündmuseid esineb mingisuguse sagedusega, siis sellelt pinnalt tekib isikutel kindlustushuvi⁹ riski esinemise võimalikkuse suhtes. Et risk oleks kindlustatav, peab olema võimalik hinnata selle esinemise tõenäosust ning hindamise võimalikkuse eelduseks on riski kollektiivne esinemine selle realiseerumise näol,¹⁰ mis tähendab seda, et teatud oht on varasemalt realiseerunud piisaval määral. Riski määratlemiseks võetakse aluseks teatud isikute kogum, kes kõik on samale riskile avatud ja kes võivad antud riski vastu kindlustamist vajada. Seejuures on oluline, et nad oleksid riskile ka reaalselt avatud.¹¹ Näiteks liikluses esinevate riskide puhul on kindlustushuvi omavate isikute kogumiks sõidukiomanikud ja kindlustuskohustust on piiratud vaid sõidukitega, mis reaalselt liikluses osalevad. Kui vaatame viimase 10 aasta liiklusõnnetuste statistikat, siis näeme, et liiklusõnnetused tõepoolest esinevad kuust-kuusse samade mustrite alusel (vt Tabel 1). Tabelist nähtub, et 10 aasta jooksul on kõikunud liiklusõnnetuste esinemiste arv aastate lõikes vähem kui 150 ühiku võrra.

Tabel 1. Eestis toimunud liiklusõnnetused aastatel 2010-2019

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Kasvavalt kokku	1347	1492	1383	1364	1413	1376	1468	1406	1469	1406
Jaanuar	91	96	105	86	92	95	107	87	110	90
Veebruar	88	73	81	58	72	86	87	110	66	55
Märts	74	70	83	86	83	84	65	73	73	94
Aprill	72	84	89	95	108	108	120	86	97	111
Mai	133	125	131	126	126	123	157	126	185	130

⁸ Blanchard, Ralph H. (2001). Risk and insurance. Washington: Beard Books, 1.

⁹ VÕS § 477 lg 1: Kindlustushuvi on kindlustusvõtja huvi kindlustada ennast kindla kindlustusriski vastu.

¹⁰ Burchell, G., Miller, P. (1991). The Foucault Effect. Chicago: The University of Chicago Press, 203.

¹¹ *Ibid.*

Juuni	141	157	141	148	138	113	145	133	162	174
Juuli	153	154	151	129	170	171	136	160	184	154
August	145	165	134	148	157	160	165	145	151	149
September	100	139	125	121	143	133	137	162	121	146
Oktoober	125	152	121	120	105	97	116	98	110	96
November	122	119	108	121	101	94	116	114	102	110
Detsember	103	158	114	126	118	112	117	112	108	97

Allikas: Statistikaamet

Traditsiooniliselt on riski mõistet kirjeldatud juhuslikkuse kaudu: riski on käsitletud kui juhuslikku kahju esinemise võimalust.¹² Samuti on riski mõistet käsitletud kui ebasoodsa sündmuse esinemise ohtu.¹³ Seega ei ole risk iseenesest kindlustusjuhtum vaid on kindlustusjuhtumi toimumise võimalik oht. Kindlustusjuhtum ja kindlustusrisk on omavahel tihedalt seotud mõisted eelkõige seeläbi, et kindlustusjuhtum on realiseerunud kindlustusrisk.¹⁴ Kindlustusrisk on kindlustuse põhielement, olles seda tüüpi lepingute objektiks.¹⁵ Riski juhuslikkus viitab asjaolule, et kindlustatava riski realiseerumine peab olema kindlustatu jaoks ootamatu ning ettenägematu sündmus. Seega on risk isiku tahtest sõltumatu juhuslik oht, mis realiseerub juhuslike ning isiku jaoks ootamatu sündmuse või nähtuse tagajärjel.

Kindlustusjuhtumi ja kindlustusriski mõisteid määratleb VÕS § 423, mille kohaselt on kindlustusjuhtum eelnevalt kokkulepitud sündmus, mille toimumise korral peab kindlustusandja täitma oma lepingust tuleneva täitmise kohustuse ning kindlustusrisk on oht, mille vastu kindlustatakse. Need kaks väga olulist kindlustusterminid erinevad teineteisest eelkõige selle poolest, et kindlustusrisk on abstraktne ja selle realiseerumine teadmata, kindlustusjuhtum aga on üheselt tuvastatav juriidiline fakt.¹⁶ Seega on kindlustusrisk oht, mille vastu kindlustatakse, kindlustusjuhtum aga realiseerunud kindlustusrisk, mille tagajärjel tekib kindlustusandjal täitmise kohustus.

Kindlustatav risk peab olema mõlema lepingupoole poolt aktsepteeritud. Kindlustusvõtja poolt vaadatuna peab kindlustusvõtjal olema riski kindlustamiseks kindlustushuvi ning kindlustusriski

¹² Tyagi, M. (2007). Insurance Law and Practice. New Delhi: Atlantic, 15.

¹³ Melnick, E. L., Everitt, B. S. (2008). Encyclopedia of quantitative risk analysis and assessment. England: John Wiley & Sons Ltd, 15.

¹⁴ Lahe, J. (2007). Kindlustusõigus. Tallinn: Juura, 38.

¹⁵ Burchell, G., Miller, P. (1991), *supra nota* 10, 199.

¹⁶ Luik, O.-J., Haavasalu, K. (2008). Kindlustusriski mõiste sisustamine ja kasutamine kindlustuslepingute tüüptingimustes. Juridica. Nr. 2008/III. Tartu: Sihtasutus Juridicum, 165.

katmiseks vajalik kindlustusmakse jääma kindlustusvõtja jaoks mõistlikkuse piiridesse.¹⁷ Kindlustusandja poolt vaadatuna peab olema võimalik hinnata riski esinemise tõenäosust ning ühtlasi ei tohi riski realiseerumise tagajärg olla katastroofilise ulatusega.¹⁸ Kindlustatav ei ole riski realiseerumise tagajärjel tekkinud kahju, mida isik tegelikult kannatab ja läbi elab, vaid kapital, mille kaotuse vastu kindlustusandja pakub garantiid.¹⁹ Selleks, et teatud risk oleks kindlustusele ülekantav, peab riski realiseerumise tagajärjel tekkinud kahju olema kindlapiiriline ja mõõdetav ning omama märgatavat mõju kahju kandjale.²⁰

Kindlustusandja riskihinnang võib tüüptingimustes kajastuda mitmel erineval viisil. Üks ilmne hinnang on arvuline hinnang, mis määrab kindlaks kindlustuskatte rahalise ülemmäära ja vastutasuks võetava kindlustusmakse. Muud tüüpi hinnang hõlmab tingimusi, mille korral kindlustusandja on valmis riski aktsepteerima. Nii võib kindlustusandja näiteks hõlmata kindlustusele teatud geograafilisi piiranguid või kehtestada kindlustusvõtjale mõned kohustused, mida poliisi kehtivuse ajal tuleb täita, tagades riski säilimise kindlustuslepingu kestvuse ajal lepingu sõlmimisel kokku lepitud ulatuses.²¹

1.2. Kindlustusvõtja kohustused kindlustusriski realiseerumise korral

Kindlustusjuhtumi üks peamisi eeldusi on, et see on ootamatu ja ettenägematu sündmus, mille tagajärjel kaasnes kindlustatule kahju. Seega on kahjujuhtumi toimumine kindlustusvõtja jaoks ootamatu sündmus, mis toob kaasa tavaliselt varalise kahju. Vaatamata sündmuse ootamatule iseloomule, peab kindlustusvõtja kahjujuhtumi toimumise korral seadusest tulenevaid ja kindlustuslepinguga võetud kohustusi hoolikalt järgima. Peamisteks kindlustusvõtjal lasuvateks kindlustusjuhtumijärgseteks kohustusteks on kahju ärahoidmise ja vähendamise kohustus, kindlustusjuhtumist teavitamise kohustus ning koostöökohustus.²² Nimetatud kohustuste edukas täitmine kindlustusvõtja poolt mängib kindlustusandja täitmiskohustuse tekkimisel olulist rolli,

¹⁷ Holzeu, T. (2017). Commercial insurance: innovating to expand the scope of insurability. Sigma. No. 5/2017. Swiss Re Institute, 8.

¹⁸ Tyagi, M. (2007), *supra nota* 12, 16.

¹⁹ Burchell, G., Miller, P. (1991), *supra nota* 10, 199.

²⁰ Tyagi, M. (2007), *supra nota* 12, 16.

²¹ Gürses, Ö. (2018). Risk definition in insurance law: Significance and challenges. King's College London, 1. Kättesaadav: <https://law.nus.edu.sg/cml/pdfs/wps/CML-WPS-1808.pdf>, 23.04.2020.

²² Luik, O-J. (2012). Policyholder obligations after an insured event: are Baltic insurance laws too insurer-friendly compared to the principles of European insurance contract law? Baltic Journal of Law & Politics. Vol. 5. Vytautas Magnus University, 140.

samas võib mõne nimetatud kohustuse rikkumine teatavatel juhtudel kaasa tuua kindlustushüvitise vähendamise või kindlustushüvitise maksmisest keeldumise kindlustusandja poolt.²³

1.2.1. Kahju ärahoidmise ja vähendamise kohustus

Kahjujuhtumi toimumise korral eeldatakse kindlustusvõtjalt, et ta käituks nii nagu tal ei oleks kindlustuslepingut sõlmitud. Samuti on ootuspärane, et kindlustusvõtja toimiks ohu tekkimise korral nii nagu mõistlik inimene käituks samasuguses situatsioonis.²⁴ Kahju ärahoidmise ja vähendamise kohustuse sätestab VÕS § 488 lg 1, mille kohaselt kindlustusjuhtumi toimumisel peab kindlustusvõtja niivõrd, kui võrd see on võimalik, püüdma kahju ära hoida ja seda vähendada, järgides seejuures kindlustusandja juhiseid. Kui asjaolud seda võimaldavad, peab kindlustusvõtja kindlustusandjalt selliseid juhiseid küsima.²⁵ Sätte eesmärgiks on tagada, et kindlustusvõtja ükskõiksus ei aitaks kaasa kahju tekkimisele või selle suurenemisele.²⁶ Sama paragrahvi lõige kaks keelab enne kahju kindlakstegemist ilma kindlustusandja nõusolekuta kahjustatud asja suhtes muudatusi teha, mis raskendavad kahju tekkimise põhjuse või muudavad selle võimatuks, välja arvatud juhul, kui muudatus osutub vajalikuks kahju vähendamise eesmärgil või avalikes huvides.²⁷ Nimetatud säte kohustab kindlustusvõtjat kahju kindlakstegemise võimalikkuse tagama, välja arvatud juhul, kui muudatus on avalikes huvides vajalik näiteks kui kahjujuhtumi tõttu jääb suletuks teeliiklus.²⁸

Kahju edasise suurenemise vältimise kohustuse on Salva kindlustus sisestanud Ettevõtte varakindlustuse tingimuste punktis 28. järgmiselt: kindlustusvõtja, kindlustatu ja/või kindlustatud eseme õiguspärane valdaja on kahjujuhtumi toimumisel kohustatud võtma tarvitusele abinõud kahju vältimiseks või piiramiseks, näiteks sissemurdmise korral organiseerima objektile valve; veekahju korral korraldama vett kartva kauba, inventari ja seadmete ümberpaigutamise; tulekahju korral organiseerima järelevalve uuestisüstitmise kiireks avastamiseks ning vara valvamise, kui valvesüsteemid ei ole tulekahju järgselt töökorras.²⁹ Ergo käsitluse puhul on selgelt tuntav kindlustusandja soov lisaks kahju suurenemisele ära hoida ka edasised vaidlused

²³ *Ibid.*

²⁴ Luik, O.-J., Saar, K. (2017), *supra nota* 5, 610.

²⁵ Tammer, S., Miller, M., Tamela, L. (2011). Võlaõigusseadus koos olulisemate Riigikohtu lahenditega. Tallinn: Tammeraamat, 289.

²⁶ Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., Sein, K., Varul, P., (2007). Võlaõigusseadus II. Komm vlj. Tallinn: Juura, 530.

²⁷ *Ibid.*

²⁸ *Ibid.*, 531.

²⁹ Salva Kindlustuse AS. Ettevõtte varakindlustuse tingimused EVT-14.04. Kättesaadav: <https://www.salva.ee/sites/default/files/insurance/terms/evt-14.04.pdf>

kindlustusjuhtumi toimumise asjaolude üle: Kindlustuslepingute üldtingimuste KT.0948.18³⁰ punkt 18. kirjeldab nõudeid kindlustusvõtja tegutsemisele kahjujuhtumi korral järgmiselt: 18.1. Kahjujuhtumi korral peab kindlustusvõtja käituma ja tegutsema sama hoolsalt nagu siis, kui tal ei oleks kindlustuslepingut. Punkt 18.2. kogaselt peab kindlustusvõtja tegema kõik endast oleneva, et säiliksid tõendid kahju toimumise asjaolude kohta, samuti peab ta ära hoidma edasise kahju tekkimise või olemasoleva kahju suurenemise.

Kahju ärahoidmise kohustuse täitmisel kehtib mõistlikkuse põhimõte, mis tähendab, et kindlustusvõtja on küll kohustatud täitma kahju ärahoidmise ja vähendamise kohustust kuni selleni, millal ta võib ise ohtu sattuda.³¹ Kindlustusvõtjalt ei saa nõuda oma elu ega tervise ohtu seadmist või seadusevastaselt käitumist.³² Näiteks, kui kindlustatud hoone süttib, ei pruugi olla põhjendatud hoonest asjade välja toomine või omal käel tulekahju kustutamine. Kahju ärahoidmise ja vähendamise kohustusest kinnipidamist, sh kohustuse täitmise asjakohasust ning võimalikkust kindlustusvõtja poolt tuleb hinnata objektiivselt ning analüüsida, kas kindlustusvõtja käitus, lähtuvalt kahjujuhtumi asjaoludest, nagu käituks tavapärane mõistlik isik, kes ei ole sõlmitud kindlustuslepingut.³³ Kohustuse täitmiseks tuleks pidada ka kindlustusvõtja poolt sooritatud kahju ärahoidmise ja/või vähendamise katset, ka juhul, kui see oli mõistlik ning põhjendatud, kuid ei täitnud oma eesmärki.³⁴ Sellisel juhul loetakse, et isik on siiski täitnud kahju ärahoidmise või vähendamise kohustuse. Seega ei ole autori hinnangul VÕS 488 lg-ga 1 seatud kohustus absoluutne vaid sõltuvalt kindlustusjuhtumi asjaoludest võib olla kohustuse täitmata jätmine põhjendatud, seda eelkõige, kui on tarvis säästa isiku enda või teiste elu ja tervis. Riigikohus on jõudnud seisukohale, et kindlustuslepingu alusel tuleb kindlustusandjal kahju hüvitada juhul, kui kindlustusvõtja on teinud temalt kõik mõistlikult eeldatava oma vara ning elu ja tervise kaitseks.³⁵

Kindlustusvõtja poolse kahju vähendamise kohustuse põhjendamatu eiramise korral võib kindlustusandja osaliselt või täielikult vabaneda täitmiskohustusest. VÕS § 488 lõige 3 sätestab, et kui kindlustusvõtja rikub sama paragrahvi lõikes 1 või 2 nimetatud kohustust ja kindlustusandjal tekib seetõttu kahju, on viimasel õigus vähendada hüvitist tekitatud kahju võrra. Kindlustusandjal on õigus vähendada kindlustushüvitist ulatuses, milles kindlustusandja hüvitamiskohustus

³⁰ ERGO Insurance SE. Kindlustuslepingute üldtingimused KT.0948.18. Kättesaadav:

https://www.ergo.ee/files/ERGO_Kindlustuslepingute_yldtingimused_KT.0948.18_EST.pdf

³¹ Luik, O.-J., Saar, K. (2017), *supra nota* 5, 610.

³² *Ibid.*

³³ *Ibid.*

³⁴ *Ibid.*

³⁵ RKTko 3-2-1-59-05, p 12.

suurenes selle võrra, mil määral kindlustusvõtja ei hoidnud omaalgatuslikult kahju ära või ei vähendanud seda.³⁶ Kahjuhüvitise vähendamine võib tulla kõne alla ka nullini.

Ringkonnakohus on analüüsinud apellatsioonikaebust, kus kindlustatud varaks oli hüdroelektrijaam, sh elektrijaama masinad ja seadmed ning ettevõtte vara kahjust tulenev ärikatkestus. Kindlustusjuhtumiks oli elektrijaama turbiini töös tekkinud rike, millest tulenevalt oli vaja seade remontida ning seadme remondi ajal kandis kindlustusvõtja ka ärikatkestusest tulenevat kahju. Vaidlus seisnes ühelt poolt selles, kas kindlustusvõtja on VÕS § 488 lg-s 1 sätestatud kohustusi rikkunud, mille tõttu kuulub hüvitis VÕS § 488 lg 3 alusel vähendamisele ning teiselt poolt, kas kindlustusandja andis kindlustusvõtjale juhiseid seadme kontrolli teostamiseks. Ringkonnakohtu hinnangul ei saanud lugeda tõendatuks, et kindlustusvõtja ei täitnud VÕS § 488 lg-s 1 sätestatud kohustusi, kuna ei ole tuvastatav, et kindlustusandja oleks andnud kindlustusvõtjale juhiseid, kus, millal ja millisel viisil generaatorit kontrollida ja (vajadusel) remontida. Sellest tulenevalt jäi kohus seisukohale, et kindlustusandja juhiste eiramine kindlustusvõtja poolt ei olnud tuvastatav.³⁷

Kahju ärahoidmise ja vähendamise seotud kulud on VÕS § 491 lg 2 alusel kindlustusandja kanda. Nimetatud säte ütleb, et kindlustusandja peab lisaks käesoleva paragrahvi lõikes 1 sätestatule hüvitama kindlustusvõtjale viimase poolt vastavalt käesoleva seaduse § 488 lõikes 1 sätestatule kantud kahju ärahoidmise või vähendamise seotud kulud, mida kindlustusvõtja pidas vastavalt asjaoludele vajalikuks, isegi kui nende kandmine ei andnud soovitud tulemust. Kindlustusandja peab vastavalt tema juhistele kantud kulud hüvitama ka juhul, kui need ületavad koos muu hüvitisega kindlustussumma. Kindlustusvõtja nõudmisel peab kindlustusandja tema juhiste kohaselt tegemisele kuuluvate kulude tegemiseks vajaliku summa ette tasuma. Kulutuste hüvitamine sõltub sellest, kas kindlustusvõtja võis pidada neid vastavalt asjaoludele vajalikuks või mitte ning seejuures ei oma tähtsust küsimus, kas need kulutused ka soovitud tulemuse andsid.³⁸ Regulaatsioon soodustab kindlustusvõtjate püüdeid kahjujuhtumi korral kahju ära hoida või seda vähendada. Küsimuse, kas kindlustusvõtja pidas kulutusi vastavalt asjaoludele vajalikuks, hindamisel ei tohiks lähtuda sellest, kuidas konkreetne kindlustusvõtja olukorda hindas, vaid sellest, kuidas mõistlik kindlustusvõtja oleks olukorda hinnanud.³⁹ Nimetatud kulude all peetakse

³⁶ Lahe, J. (2007), *supra nota* 14, 70.

³⁷ TlnRnK 2-15-8155, p 47.

³⁸ Kull, I., Köve, V., Käerdi, M., Sein, K., Varul, P., (2007), *supra nota* 26, 534.

³⁹ Lahe, J., Luik, O-J. (2018). Kindlustusõigus. Tallinn: Juura, 153.

silmas ka selliseid kulutusi, mis tekkisid kindlustusvõtjal kahju ärahoidmisega ning kui selle käigus õnnestus kindlustusvõtjal kindlustusjuhtum ära hoida, ei saa kindlustusandja tugineda VÕS § 476 lg-le 1 või ka § 422 lg-le 1 väites, et kuna kindlustusjuhtumit pole toimunud, sest kindlustusvõtjal õnnestus see ära hoida, ei saanud temal ka mingisugust hüvitamise kohustust tekkida.⁴⁰ Seega võimaldab VÕS § 491 lg 2 nõuda kindlustusvõtjal kulutuste hüvitamist ka ilma, et kindlustusjuhtum oleks toimunud.

1.2.2. Kindlustusjuhtumist teavitamise kohustus

Kindlustusvõtja ühe kindlustusjuhtumijärgsetest põhikohustustest määratleb VÕS § 448, mille eesmärgiks on tagada, et kindlustusvõtja teataks kindlustusjuhtumi toimumisest kindlustusandjale, samuti annaks kindlustusandjale vajalikku teavet.⁴¹ Paragrahv 448 lg 1 kohustab kindlustusvõtjat kindlustusjuhtumi toimumisest viivitamata kindlustusandjat teavitama. Kindlustusjuhtumist teatamine algatab protsessi, mille tulemusena saab kindlustusvõtja realiseeritud oma peamise kindlustuslepingu sõlmimise eesmärgi - kindlustushüvitise. Võimalikult kiire teavitamine on kindlustusandja seisukohast lähtuvalt äärmiselt oluline. Mida varem saab kindlustusandja asjaoludest teada, seda suurem on tulemuslikkuse tõenäosus toimingute läbiviimisel, sh kahju vähendamine, kahju suuruse ja põhjuse tuvastamine, kahju hüvitamine ja vajadusel kahju põhjustanud isiku tuvastamine.⁴² Kui kindlustusvõtja viivitab kahjujuhtumi toimumisest teavitamisega, võib ta sellega põhjustada kindlustusandjale kahju, seda näiteks siis, kui teavitamisega viivitamise tulemusena ei ole võimalik enam kahju põhjustajat välja selgitada ning kindlustusvõtjal kaob võimalus esitada tagasinõue kahju tegelikule põhjustajale.⁴³ Samuti võib aja möödudes olla rasekndatud kahju tekkepõhjuse väljaselgitamine, mis võib omakorda viia vaidluseni kindlustusjuhtumi toimumise üle. Samuti on kindlustusjärgse kahju ulatuse väljaselgitamine eeskätt oluline kindlustusandjale oma täitmiskohustuse hindamiseks.

VÕS § 448 kommentaaris ei ole sisustatud viivitamata teavitamise mõistet. M.Clarke on seisukohal, et viivitamata teavitamine ei saa olla grammatiliselt tõlgendatav vaid kohustus tuleb täita mõistliku aja jooksul.⁴⁴ Siiski on sisuliselt peaaegu iga teavitamisega viivitamine tahtlik (välja

⁴⁰ Lahe, J., Luik, O-J. (2018), *supra nota* 39, 153.

⁴¹ Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., Sein, K., Varul, P., (2007), *supra nota* 26, 488.

⁴² Luik, O-J., Saar, K. (2017), *supra nota* 5, 612.

⁴³ *Ibid.*

⁴⁴ Aavik, K. (2009). Kindlustusandja täitmiskohustuste piirangud vabatahtlikus kahjukindlustuses. (Magistritöö). Tartu Ülikool. Tartu, 25.

arvatud juhul, kui kindlustusvõtja on haige jms) ja seetõttu vabastatakse kindlustusandja täitmiskohustusest peaaegu alati.⁴⁵

PEICLi artiklis 6:101 punktis 2 on toodud, et kindlustusjuhtumist tuleb teavitada „liigselt viivitamata“ ning kui teavitamiseks on ette nähtud teatud periood, siis see ei tohi olla lühem kui 5 päeva.⁴⁶ If kindlustuse üldtingimuste punkt 30. kohustab kindlustusvõtjat Ifile viivitamata kahjujuhtumist teatama.⁴⁷ PZU aga on määranud tingimustega teavitamistähtaja. PZU Kindlustuse kindlustuslepingute üldtingimused U100/2019 sätestavad teavitamise aja punktis 15.2. järgmiselt: Kindlustusvõtja peab kindlustusjuhtumi toimumisest kindlustusandjat teavitama isiklikult või esindaja kaudu viivitamata, kuid mitte hiljem kui viie tööpäeva jooksul arvates kindlustusjuhtumi toimumisest teadasaamisest.⁴⁸ Seega on kindlustusjuhtumist teavitamise käsitlus Eestis üheselt reguleerimata, on kindlustusandjaid, kes nõuavad viivitamata teavitamist ning on neid, kes on täpsustanud teavitamise tähtaja. Kuna ka VÕS-i kohaselt tuleb kindlustusjuhtumist teavitada viivitamata, tasuks kindlustusvõtjatel probleemide vältimiseks seda ka võimalusel teha.

Kahjunõude esitamise viisi kohta ei tulene seadusest otseseid nõudeid, sageli on see määratletud tüüptingimustes. Näiteks Seesam Insurance AS-i üldtingimustes⁴⁹ on kirjas, et teate võib edastada Seesamile kirjalikult, kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis või suuliselt. Seesam nimetab samas punktis ka minimaalsed nõuded esitatavale teabele: teade peab sisaldama andmeid sündmuskoha, kahjustunud eseme, kindlustusjuhtumi toimumise kuupäeva ja teadaolevate kindlustusjuhtumi asjaolude ning teate esitaja kontaktandmed. Kehtib põhimõte, et esitatud tõendid peavad kindlustusandjat kindlustusjuhtumi toimumises veenma ning kahjukindlustuse korral peavad tõendid lisaks näitama, et kindlustusjuhtumiga kaasnes kahju ja võimaldama hinnata

⁴⁵ Luik, O-J. (2011). Do the Principles of European Insurance Contract Law Go Too Far in Protecting the Policyholder? *Juridica International*. No. 18. University Of Tartu, 81.

⁴⁶ Heiss, H. (2009). *Principles of European Insurance Contract Law (PEICL)*. Prepared by the Project Group Restatement of European Insurance Contract Law; established by F. Reichert-Facilides; Edited by the Drafting Committee: J. Basedow, J. Birds, M. Clarke, H. Cousy, H. Heiss in cooperation with L. D. Loacker. Munich : Sellier European Law Publishers, 27

⁴⁷ If P&C Insurance AS. Kindlustuse üldtingimused TG-20181. Kättesaadav:

<http://tingimused.if.ee/ViewPDF.aspx?ID=441ef1f3-b99a-4286-bc3d-790d6c62711e>

⁴⁸ AB “Lietuvos draudimas” Eesti filiaal. PZU Kindlustuse kindlustuslepingute üldtingimused U100/2019.

Kättesaadav: <https://pzu.ee/wp-content/uploads/2019/04/%C3%9Cldtingimused-19-est-1.pdf>

⁴⁹ Seesam Insurance AS Üldised lepingutingimused 1/2019. Kättesaadav:

https://www.seesam.ee/doc/Seesam_u%CC%88ldised%20lepingutingimused_A4_EST.pdf

kahju suurust.⁵⁰ Kindlustusandja võib nõuda täiendavaid tõendeid üksnes selliseid, mille hankimine on kindlustusvõtjale mõistlike jõupingutustega võimalik.⁵¹

Kui kindlustusvõtja ei teavita kindlustusandjat kahjujuhtumi toimumisest viivitamata, jättes sellega täitmata VÕS § 448 lg-ga 1 pandud kohustuse, võib asjaoludest tulenevalt kindlustusandja kas vähendada kahjuhüvitist või selle väljamaksmisest keelduda. Nimelt VÕS § 449 nimetab kindlustusjuhtumist teatamata jätmise tagajärjed: lõige 1 sätestab, et kui kindlustusandjal tekib VÕS §-s 448 nimetatud kohustuse rikkumise tagajärjel kahju, võib kindlustusandja selles ulatuses täitmiskohustust vähendada, seda ka juhul, kui rikkumine on vabandata VÕS § 103 mõttes,⁵² sama paragrahvi lõige 2 ütleb, et kui kindlustusvõtja rikub VÕS §-s 448 nimetatud kohustust tahtlikult, vabaneb kindlustusandja täitmiskohustusest. Seega eristab VÕS § 449 kohustuse mittetahtliku ja tahtliku rikkumise tagajärge, seejuures on oluliseks asjaoluks, kas VÕS §-s 448 nimetatud kohustuse hooletusest või raskest hooletusest täitmata jätmine kindlustusvõtja poolt tõi kaasa kindlustusandjale kahju tekkimise. Näiteks kui kindlustusvõtja jättis kohustuse täitmata hooletusest ning sellest tulenevalt ei tekkinud kindlustusandjale kahju, siis ei teki kindlustusandjal alust oma kohustuse täitmise vähendamiseks. VÕS § 449 lõike 2 kohaldamiseks piisab vaid kindlustusvõtja tahtlikust kohustuse rikkumisest, see tähendab, et antud paragrahvi kohaldamiseks ei esine eeldust, et kindlustusandjal tekkis kahju, kahjuhüvitise välja maksmisest keeldumiseks piisab vaid kindlustusvõtjapoolsest tahtlikust rikkumisest.⁵³

PEICLi artikli 6: 101 kohaselt võib kindlustusjuhtumist teatamisega viivitamine vähendada makstavat hüvitist ainult sel määral, mil kindlustusandja tõendab, et põhjendamatu viivitamine on seda kahjustanud. Seega on PEICLi käsitus kindlustusjuhtumist teavitamise osas VÕS-iga võrreldes kindlustusvõtja suhtes leebem, kuna hilise teavitamise tagajärjeks on kahjuhüvitise vähendamine ulatuses, mis tõi kaasa kindlustusandjale kahju ning seejuures ei suuna PEICL kindlustusvõtja tahtlust teavitamisasjaolude selgitamisel hindama.

⁵⁰ Kepp, K., Valeisa, E., Rozenfelds, J., Rambaks, M., Zelmene, E., Gudaitis, T., Diure, V., Talutis, T., Soone, A., Luik, O.-J., Kalesinskas, M. (2018), *supra nota* 3

⁵¹ Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., Sein, K., Varul, P., (2007), *supra nota* 26, 488.

⁵² Luik, O.-J. (2016). The application of principles of European insurance contract law to policyholders of the Baltic states: A measure for the protection of policyholders. (Doktoritöö). Tartu Ülikool. Tartu, 71.

⁵³ Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., Sein, K., Varul, P., (2007), *supra nota* 26, 489.

1.2.3. Kaasaaitamiskohustus

VÕS § 23 lõike 2 kohaselt peab lepingupool tegema teise lepingupoolega koostööd, mis on teisele poolele vajalik oma kohustuste täitmiseks. Kindlustusvõtja peab võimaldama kindlustusandjal uurida kindlustusjuhtumi asjaolusid, tuvastada kahju suurus ja kahju põhjustamise eest vastutavad isikud, et kindlustusandjal oleks võimalus realiseerida oma õigus tagasinõudele.⁵⁴ VÕS § 448 lg 2 sätestab, et kindlustusvõtja peab pärast kindlustusjuhtumit lisaks sellest teatamisele esitama kindlustusandjale viimase nõudmisel teavet, mis on vajalik kindlustusandja täitmise kohustuse kindlakstegemiseks. Lisaks teabele võib kindlustusandja nõuda kindlustusvõtjalt ka kindlustusjuhtumit puudutavate tõendite esitamist, seda niivõrd, kui võrd kindlustusandjalt võib nende esitamist mõistlikult oodata. Kindlustusandja ei tohi nõuda kindlustusvõtjalt sellist tõendit, mille hankimine on kindlustusvõtjale liigselt koormav.⁵⁵ On arusaadav, et kindlustusandja vajab vastavat informatsiooni kahjujuhtumi asjaolude väljaselgitamiseks ja kindlustusjuhtumi toimumise tuvastamiseks ning mõistlikult saab eeldada, et kahjujuhtumiga seonduvat informatsiooni omav kindlustusvõtja esitab kindlustusandjale tõese ning täieliku informatsiooni.

VÕS § 449 sanktsioneerib kindlustusvõtjat, kui ta rikub VÕS § 448 lg-s 2 nimetatud kohustust. Tallinna Ringkonnakohus on avaldanud lahendis nr 2-17-4880,⁵⁶ et kui on leidnud tõendamist, et kindlustusvõtja on esitanud kindlustusandjale valeandmeid eesmärgiga jätta kindlustusandjale mulje kindlustusjuhtumi toimumisest, siis saab aluseks võtta VÕS § 449 lg-s 2 sätestatu kohaldamise. Nimetatud sätte kohaselt vabaneb kindlustusandja täitmise kohustusest, kui toimunud on kindlustusjuhtum, kuid kindlustusvõtja esitab tahtlikult selle kohta valeandmeid või kui kindlustusvõtja põhjustab tahtlikult kindlustusjuhtumi. On loogiline eeldada, et kindlustusvõtja poolt antav teave peab olema tõene.⁵⁷ Kui on tõendatud, et kindlustusvõtja poolt esitatud teave ei ole tõene, ei saa seda lugeda kohustuse täitmiseks VÕS § 448 lg 2 I lause mõttes. Kui kindlustusvõtja rikub § 448 lg 2 II lauses sätestatud kohustust tahtlikult, vabaneb kindlustusandja täitmise kohustusest VÕS § 449 lg 2 alusel.⁵⁸

PEICL artikli 6:102 kohaselt peab sarnaselt VÕS-iga kindlustusvõtja, kindlustatud isik või soodustatud isik tegema kahjujuhtumi asjaolude väljaselgitamisel kindlustusandjaga koostööd, vastates kindlustusvõtja mõistlikele infopäringutele, eelkõige andma teavet kindlustusjuhtumi

⁵⁴ Luik, O.-J., Saar, K. (2017). *supra* nota 5, 614.

⁵⁵ Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., Sein, K., Varul, P., (2007), *supra* nota 26, 488.

⁵⁶ TlnRnK 08.03.2019, 2-17-4880, p 8.

⁵⁷ TlnRnK 08.03.2019, 2-17-4880, p 9.

⁵⁸ TlnRnK 08.03.2019, 2-17-4880, p 9.

põhjuste ja tagajärgede kohta ning esitama dokumente või muid tõendeid kindlustusjuhtumi kohta ja tagama juurdepääsu sellega seotud ruumidele. Nimetatud kohustuste rikkumise korral vähendatakse kindlustushüvitist sel määral, mil kindlustusandja tõendab, et rikkumine on teda kahjustanud. Kohustuste tahtliku rikkumise korral vabaneb kindlustusandja täitmiskohustusest.⁵⁹

1.3. Kindlustusandja kohustused kindlustusriski realiseerumise korral

1.3.1 Kahju asjaolude ja ulatuse kindlakstegemine ning hüvitamine

Kindlustusandja ülesandeks on välja selgitada, kas kindlustusvõtja nõue on kehtiv. Nõude kehtivuse hindamisel lähtub kindlustusandja kahest peamisest kriteeriumist: 1) kindlustusandja hindab, kas toimunud sündmus on kindlustusjuhtum; 2) kas kindlustusjuhtumiga on kaasnenud kahju.⁶⁰ Kindlustusjuhtumi toimumise tuvastamise käigus tuleb kindlustusandjal välja selgitada, kas realiseerunud on kindlustuslepingus kokku lepitud kindlustusrisk ning just sellest tekkinud kahju põhjus kutsus esile kindlustusjuhtumi.⁶¹ Seega tuleb kahju tekkimisel hinnata, mis selle põhjustas ning kas kahjujuhtumi tekkepõhjus oli vahetuimas põhjuslikus seoses kindlustusjuhtumiga.⁶² VÕS § 489 lg 1 kohustab kindlustusandjat viivitamata hüvitamisele kuuluva kahju suurus kindlaks teha. Sätte eesmärk on suunata kindlustusandja võimalikult kiiresti tegutsema, et vahetult pärast kindlustusjuhtumi toimumist oleks võimalik kahju suurus kindlaks teha.⁶³

VÕS § 476 lg 1 järgi on kindlustusandja peamiseks kindlustusjuhtumijärgseks kohustuseks kindlustushüvitise väljamaksmine. VÕS § 476 lg 1 sätestab, et kahjukindlustuse puhul peab kindlustusandja kindlustusjuhtumi toimumisel vastavalt lepingule hüvitama kindlustatud isikule kindlustusjuhtumi tõttu tekkinud kahju. Asja kindlustamise korral peab kindlustusandja muu hulgas hüvitama kahju, mis tekkis kindlustusjuhtumi tagajärgede likvideerimise tulemusena, samuti kahju, mis tekkis kindlustatud asjade kaotsimineku tõttu kindlustusjuhtumi toimumisel.

⁵⁹ Heiss, H. (2009). Principles of European Insurance Contract Law (PEICL). Prepared by the Project Group Restatement of European Insurance Contract Law; established by F. Reichert-Facilides; Edited by the Drafting Committee: J. Basedow, J. Birds, M. Clarke, H. Cousy, H. Heiss in cooperation with L. D. Loacker. Munich : Sellier European Law Publishers, 27

⁶⁰ Kepp, K., Valeisa, E., Rozenfelds, J., Rambaks, M., Zelmene, E., Gudaitis, T., Diure, V., Talutis, T., Soone, A., Luik, O.-J., Kalesinskis, M. (2018), *supra nota* 3.

⁶¹ *Ibid.*

⁶² *Ibid.*

⁶³ RKTk 3-2-1-106-07, p 11.

VÕS § 132 lõike 1 kohaselt tuleb asja hävimisest või kaotsiminekest tekkinud kahju hüvitamise kohustuse olemasolu korral maksta hüvitis, mis vastab uue samaväärse asja soetamiseks tehtavatele mõistlikele kulutustele. Kui asja väärtus oli hävimise või kaotsimineku hetkel, võrreldes uue samaväärse asja väärtusega, oluliselt vähenenud, tuleb väärtuse vähenemist kahjuhüvitise määramisel mõistlikult arvestada. VÕS § 132 lõige 2 sätestab, et kui uue samaväärse asja soetamine ei ole võimalik, kuulub hüvitamisele hävinud või kaotsiläinud asja väärtus. VÕS § 132 lõige 3 sätestab, et kui asja on kahjustatud, hõlmab kahjuhüvitis eelkõige asja parandamise mõistlikud kulud ning võimaliku väärtuse vähenemise. Kui asja parandamine on asja väärtusega võrreldes ebamõistlikult kulukas, tuleb maksta hüvitist vastavalt käesoleva paragrahvi lõikele 1. Riigikohus on sisustanud VÕS § 132 mõtte selliselt, et nimetatud paragrahvi eesmärk on kaitsta kahjustatud isiku vara koosseisu säilimist.⁶⁴ Seega kaitstakse asja kahjustamise või hävimise korral § 132 kohaselt mitte kahjustatud isiku vara väärtust, vaid selle koosseisu säilimist.

Asja kahjustumise korral tuleb hüvitada kulutused, mis on vajalikud asja viimiseks endisesse seisukorda. VÕS § 132 lg 3 kohaselt on isikul õigus nõuda kahjuhüvitisena eelkõige asja parandamise mõistlike kuludid ja selle kõrval asja võimaliku väärtuse vähenemise hüvitamist. Seetõttu ei tule üldjuhul hüvitada mitte isiku vara väärtuse vähenemine, vaid kahju, mis seisneb endise olukorra taastamiseks vajalikes kuludes. Võimaliku väärtuse vähenemise hüvitamise all mõeldakse siinkohal üldjuhul olukorda, kus kahjustatud asja väärtus jääb pärast kordategemist väiksemaks võrreldes väärtusega, mis oli asjal enne selle kahjustamist. Kuigi asja kahjustamise korral hõlmab kahjuhüvitis VÕS § 132 lg 3 esimese lause järgi eelkõige asja parandamise mõistlikud kulud ning võimaliku väärtuse vähenemise, pole selle sätte järgi välistatud ka kahjustatud asja väärtuse vähenemise hüvitamine ilma asja parandamata. Kuid sellisel viisil kahju hüvitamine ei tohi sattuda vastuollu kahju hüvitamise eesmärgiga. VÕS § 132 lg 3 esimese lause mõttega ei oleks kooskõlas kahju hüvitamine suuremas ulatuses kui asja parandamise mõistlikud kulud ja võimalik väärtuse vähenemine vaatamata taastamisele.⁶⁵ Asja parandamine või uue asja soetamine peab toimuma mõistlikel tingimustel, st kahjustatud isik peab võimaluse korral valima soodsaima võimaluse.⁶⁶

⁶⁴ RKTk 3-2-1-121-08, p 15.

⁶⁵ RKTk 3-2-1-121-08, p 17.

⁶⁶ Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., Sein, K., Varul, P., (2016). Võlaõigusseadus I. Üldosa. Komm vlj. Tallinn: Juura, 91.

1.3.2. Kindlustusandja täitmise kohustus

VÕS § 450 lg 1 sätestab kindlustusandja täitmise kohustuse sissenõutavaks muutmise aja, see tähendab, et sellest hetkest alates tekib kindlustusvõtjal õigus kindlustusandja vastu täitmise nõudega hagi esitada, sh nõuda viiviste maksmist.⁶⁷ Täitmise kohustus muutub sissenõutavaks, kui kindlustusandja on teinud kindlustusjuhtumi toimumise kindlaks ning on lõpetanud ka täitmise ulatuse kindlakstegemiseks vajalikud toimingud.⁶⁸ Maksimaalset tähtaega, mille jooksul kindlustusandja peab oma toimingud lõpetama, sätestatud ei ole, see ei tulene ka VÕS § 450 lg-st 2.⁶⁹ VÕS § 82 lg 3 kommentaaris on välja toodud, et täitmise aja märkimata jätmine peaks lepinguliste suhete puhul olema pigem erand kui reegel.⁷⁰ Igal juhul ei peaks kindlustusandja kindlustusjuhtumi käsitlemisega põhjendamatult kaua aega viitma, vaid toimingud mõistliku aja jooksul lõpetama.⁷¹ Kindlustusandja peaks lähtuma hea usu ja mõistlikkuse põhimõttest (VÕS § 6 ja § 7), samuti tuleks lähtuda VÕS § 82 lg 3-st⁷², mis sätestab, et kui kohustuse täitmise aega ei ole kindlaks määratud ja see ei tulene ka võlasuhte olemusest, peab võlgnik kohustuse täitma selle täitmiseks mõistlikult vajaliku aja jooksul pärast lepingu sõlmimist või muul alusel võlasuhte tekkimist, arvestades eelkõige kohustuste täitmise kohta, viisi ja olemust.⁷³

PEICL näeb artikli 6:103 punktis 2 ette, et ühe kuu jooksul pärast vajalike dokumentide ja informatsiooni saamist peab kindlustusandja jõudma otsusele, kas ta aktsepteerib kindlustusvõtja nõuet või mitte.⁷⁴ Seega seab PEICL kindlustusandjale tegutsemiseks teatud ajalised piirid. PEICL artiklis 6: 105 on sarnaselt VÕS-iga kindlustushüvitise viivitamise korral kindlustusvõtjal õigus nõuda viivise tasumist, kuid artikli lg 2 täiendab nimetatud õigust veel sellega, et kindlustusvõtja võib nõuda kindlustusandjalt ka tekkinud kahjude hüvitamist, mis seoses viivitamisega tekkisid. PEICLi artikli 6: 103 lõike 1 kohaselt peab kindlustusandja võtma kõik mõistlikud meetmed nõude viivitamatuks lahendamiseks. Kui kindlustusandja ei lükka nõuet tagasi ega lükka nõude vastuvõtmist edasi kirjaliku teatisega, põhjendades oma otsust ühe kuu jooksul pärast asjakohaste dokumentide ja muu teabe saamist, loetakse nõue vastuvõetuks. Seetõttu pikendatakse PEICLi

⁶⁷ Lahe, J. (2007), *supra* nota 1, 71.

⁶⁸ *Ibid.*

⁶⁹ Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., Sein, K., Varul, P., (2007), *supra* nota 26, 490.

⁷⁰ Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., Sein, K., Varul, P., (2016), *supra* nota 65, 45.

⁷¹ Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., Sein, K., Varul, P., (2007), *supra* nota 26, 490.

⁷² Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., Sein, K., Varul, P., (2007), *supra* nota 26, 490.

⁷³ Tammer, S., Miller, M., Tamela, L. (2011), *supra* nota 25, 73.

⁷⁴ Heiss, H. (2009). Principles of European Insurance Contract Law (PEICL). Prepared by the Project Group Restatement of European Insurance Contract Law; established by F. Reichert-Facilides; Edited by the Drafting Committee: J. Basedow, J. Birds, M. Clarke, H. Cousy, H. Heiss in cooperation with L. D. Loacker. Munich : Sellier European Law Publishers, 27

kohaselt kindlustusandja täitmiskohustuse täitmisele pööramiseks alles siis, kui kindlustusandja ei ole vajalikku teavet ja dokumente saanud.⁷⁵

Igal juhul ei tohi kindlustusandja kahjukäsitluse toimingutega liigselt viivitada, näiteks on kohtud tuvastanud, et kriminaalmenetluse paralleelne toimumine ei saa olla ainukeseks takistuseks kindlustusandjal otsuse tegemata jätmiseks.⁷⁶ Kindlustusandja peaks kindlustusvõtjalt kindlustusjuhtumi menetlemisel nõudma vajalikud dokumendid ühekorraga ega tohiks kasutada venitamistaktikat.⁷⁷ Näiteks Finantsinspeksiooni soovitusliku juhendi⁷⁸ punktis 3.2.15. on kirjeldatud kahjukäsitluse soovituslikku toimimist järgnevalt: peab arvestama põhimõttega, et kahjukäsitlus peab toimima efektiivselt ja võimalikult kiiresti ning ei tohi olla suunatud kindlustushüvitise väljamaksmisega viivitamisele, on lepingus soovitatav kehtestada maksimaalne tähtaeg kahjukäsitluse läbiviimiseks, arvates kindlustushüvitise nõude ja kahjukäsitluseks vajalike dokumentide esitamisest. Lepingus peab sätestama sellise tähtaja ületamise lubatavuse vaid mõjuvatel põhjustel, mida kindlustusandja peab olema suuteline põhjendada. Selliseks mõjuvaks põhjuseks ei saa olla ühegi teise menetluse algatamine või kulgemine, kui kahju hüvitamine ei ole sellest otseselt sõltuv. Sama dokumendi punkt 3.2.16. kohaselt tuleb lepingus selgelt määratleda kahju hüvitamise nõude tekkimise aeg, kahju hüvitamise tähtaeg, kord ja viis (rahaline hüvitis, asja ennistamine, asendamine vms), samuti ka viivise maksmise tingimused kohustuse rikkumisel.⁷⁹

Eesti Kindlustusseltside Liidu poolt koostatud dokumendi „Kindlustusteenuse hea tava“ kohaselt peaks kindlustusandja muuhulgas maksma ka hüvitist, mida klient ei ole nõudes märkinud, kuid mille kohta on kindlustusandjal piisav teave hüvitamiseks.⁸⁰

⁷⁵ Luik, O-J. (2011), *supra nota* 45, 81.

⁷⁶ RKTk 3-2-1-133-12, p 26.

⁷⁷ Luik, O-J., Saar, K. (2017), *supra nota* 5, 614.

⁷⁸ Finantsinspeksioon. Finantsinspeksiooni soovituslik juhend „Krediidi- ja finantseerimisasutuste organisatsiooniline lahend ning ennetavad meetmed rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamiseks“ (2019). Kättesaadav: https://www.fi.ee/sites/default/files/2019-10/FI%20soovituslik%20juhend%20-%20N%C3%B5uded%20kindlustuse%20turustamisele_KINNITATUD.pdf

⁷⁹ *Ibid.*

⁸⁰ Eesti Kindlustusseltside Liit, Eesti Liikluskindlustuse Fond. (2019). Kindlustuse hea tava. Kättesaadav: <https://www.lkf.ee/et/kindlustamise-tavad/kindlustuse-hea-tava>, 23.04.2020.

2. TÕENDAMISKOORMIS KAHJUKINDLUSTUSES

Kui kindlustusvõtja on teavitanud kindlustusandjat kahjujuhtumi toimumisest, siis algatab kindlustusandja kahjukäsitluse protsessi, mille käigus hindab kindlustusandja igakülgset juhtumiga seonduvaid asjaolusid, sealhulgas, kas kindlustusvõtja on täitnud oma lepingust tulenevaid kohustusi, samuti kas kindlustusvõtja esitatud tõendid on piisavad hindamaks, kas tegemist on kindlustusjuhtumiga ning milline on kahju suurus. Kui asjaolude väljaselgitamiseks on kindlustusandja hinnangul kindlustusvõtja esitatud tõendid ebapiisavad, siis tuleb analüüsida, millises ulatuses ning milliseid tõendeid on kindlustusandjal täiendavalt õigus nõuda ning milliseid tõendeid peab ta ise hankima.

Kindlustusõiguse asjatundja Malcolm Clarke on öelnud: “kui kindlustusjuhtumist teavitamise initsiatiiv peab tulema kindlustusvõtjalt, siis kindlustusandja peaks initsiatiivi üles näitama informatsiooni ja asitõendite kogumise osas täitmiskohustuse ulatuse kindlaksmääramiseks. Kindlustusandjate praktikas kasutatava üldpõhimõtte võiks sõnastada järgmiselt: mida suurem on kindlustusvõtja poolt nõutav kindlustushüvitis, seda väiksem on kindlustusandjate usaldus ja seda rohkem nõutakse kindlustusvõtjalt tõendite esitamist”.⁸¹

Oluline on märkida, et võlaõigusseadus ise ei reguleeri otseselt tõendamiskoormise jagunemist poolte vahel. VÕS § 448 lg 2 annab küll õiguse kindlustusvõtjale kindlustusvõtjalt lepingu täitmise kohustuse kindlakstegemiseks vajalikku teavet. Tõendite esitamist võib kindlustusandja nõuda niivõrd, kuivõrd kindlustusvõtjalt võib mõistlikult oodata nende esitamist. Samas on Riigikohtu tsiviilkolleegium korduvalt rõhutanud, et antud sätte eesmärk on teabe esitamise kohustus ning mitte tõendamiskoormise jagamine poolte vahel.⁸²

Üldist tõendamiskoormist reguleerib tsiviilkohtumenetluse seadustiku (edaspidi TsMS) § 230 lõige 1, mille kohaselt peab kumbki pool tõendama neid asjaolusid, millele tuginevad tema nõuded ja vastuväited, kui seadusest ei tulene teisiti. Riigikohtus on kirjeldanud hagimenetluse olemust kui põhiolemuselt võistlevat menetlust, kus lähtutakse poolte esitatust eelgõige lähtudes TsMS §

⁸¹ Luik, O.-J. (2016) viidatud Clarke, M. (2005), *Policies and perceptions of insurance law in the twenty-first century*. Oxford University Press, 198.

⁸² RKTk 3-2-1-17-06, p 11; RKTk 3-2-1-171-13, p 13.

5 lg-d 1 ja 2, § 7, § 230 lg 1).⁸³ Riigikohus on üldise tõendamiskoormise põhimõtet selgitanud kokkuvõtvalt ka selliselt, et TsMS § 230 lõikest 1 tulenevalt lasub esmane tõendamiskoormis nõude olemasolu tõendamiseks hagejal ning kuni hageja pole tõendeid asjaolude kohta esitanud, võib kostja kasutada hagi vastu kaitsena vastuväidet omapoolseid tõendeid esitamata seni kuni hageja ei ole esitanud tõendeid nõude aluseks olevate asjaolude tõendamiseks. Kui hageja esitab tõendid asjaolu tõendamiseks, siis on ka kostjal TsMS § 230 lg 1 alusel kohustus oma vastuväidet omakorda tõendada.⁸⁴

2.1. Tõendamiskoormise jagunemine poolte vahel

2.1.1. Kindlustusjuhtumi toimumise tõendamiskoormis

Kindlustuslepingutes on kirjas kindlustusriskid, mille realiseerumisel on kindlustusvõtjal õigus nõuda kindlustusandjalt hüvitist. Hüvitise maksmise eelduseks on kindlustusvõtja poolt tõendatud asjaolu, et kahju on tekkinud kindlustuslepingus kokku lepitud kindlustusriski realiseerumise tulemusel. Riigikohus on rõhutanud kohtuotsuses tsiviilasjas nr 3-2-1-35-11, et kui kindlustusvõtja on tõendanud kindlustusjuhtumi toimumise, tekib kindlustusandjal hüvitamise kohustus ning hüvitamiskohustuse puudumist peab tõendama kindlustusandja⁸⁵. Seega lasub kindlustusvõtjal kohustus tõendada, et kindlustusrisk on realiseerunud ning kindlustusandja peab tõendama hüvitamiskohustuse puudumist.

Kui kindlustuslepingu tingimustega on kindlustusandja seadnud kindlustusjuhtumi tõendamise kohustuse kindlustusvõtjale, tuleb seejuures tingimata arvestada ka VÕS § 448 lg-st 2 tulenevat põhimõtet, et kindlustusandja võib nõuda kindlustusvõtjalt tõendeid muu hulgas ka kindlustusjuhtumi toimumise kohta niivõrd, kui võrd kindlustusvõtjalt võib mõistlikult oodata nende esitamist. Vastasel juhul koormatakse kindlustusjuhtumi toimumise tõendamisel kindlustusvõtjat ülemäära.⁸⁶ Seega tuleb kindlustusandjal tõendite küsimisel hinnata, milliseid tõendeid kindlustusvõtjal on üldse võimalik esitada. Riigikohtu otsusest nr 3-2-1-17-06 nähtub, et kindlustusandja ei tohi seada hüvitise maksmist sõltuvusse tõendist, mida kindlustusandjal pole reaalsuses võimalik esitada või oleks ebamõistlik eeldada, et kindlustusvõtja saaks niisuguseid

⁸³ RKTk 3-2-1-57-11, p 40.

⁸⁴ RKTk3-2-1-137-07, p 13.

⁸⁵ RKTk 3-2-1-35-11, p 9.

⁸⁶ RKTk 3-2-1-171-13, p 13.

tõendeid omada või hankida.⁸⁷ Riigikohus on leidnud ka, et kindlustusandja ei tohi kindlustusvõtja kõrval kindlustusjuhtumi asjaolude väljaselgitamisel passiivseks jääda.⁸⁸

Sõltuvalt asjaoludest võib tõendamiskoormis pöörduda. Kassatsiooniastmes analüüsiti vaidlust, kus kindlustusandja oli kindlustanud korteri, mis sai selle peal oleva korteri reaalosast tulenevate veeavariide tõttu kolmel korral kahjustada ning pooled vaidlesid selle üle, kas ja millistel alustel vastutab korteriomnik, kelle korterist veeavariid alguse said, kindlustatud korteri kahjustamise eest. Riigikohus leidis, et hea usu põhimõttest tulenevalt on aga võimalik, et asjaolu tõendamise koormus pöördub eelduste esinemise võimalikkusele viitavate asjaolude esitamise järel ümber, eelkõige kui tõendada tuleb asjaolu, mille esinemine on kostja kontrolli all, hagejal ei ole objektiivselt võimalik tõendeid esitada ja kostja keeldub asjaolu tõendamisele kaasa aitamast. Kui hageja on sellise asjaolu esinemise tõenäosust põhistanud, peab kostja tõendama asjaolu esinemise puudumist.⁸⁹

Riigikohus on jõudnud ka järeldusele, et kui üks pool rikub seadusest või lepingust tulenevat asjaolude tuvastamisele kaasaaitamise kohustust, siis hea usu põhimõttest lähtuvalt võib asjaolude tõendamise koormuse tema kahjuks ümber pöörata.⁹⁰

2.1.2. Kahju suuruse tõendamine

VÕS § 489 lg 1 kohaselt peab kindlustusandja tegema viivitamata kindlaks hüvitamisele kuuluva kahju suuruse. Riigikohus on leidnud lahendites nr 3-2-1-133-12⁹¹ ja 3-2-1-104-07⁹², et kindlustusandja peab kindlustusjuhtumi puhul hindama kindlustusjuhtumi tõttu tekkinud kahju suuruse, seejuures ei pea ta lähtuma oma kohustuste täitmisel kindlustuslepingule märgitud kindlustussummast. Veelgi enam, Riigikohus on lahendis nr 3-2-1-152-14⁹³ avaldanud, et kahju suuruse kindlakstegemine on eelkõige kindlustusandja kohustus VÕS § 489 lg 1 kohaselt ning kui kindlustusandja on rikkunud eelnimetatud sättega seatud kahju kindlakstegemise kohustust, on tema tuginemine sellele, et kindlustusvõtja ei ole tõendanud kahju suurust, hea usu põhimõttega vastuolus olev käitumine. Samas punktis selgitab Tsiviilkolleegium, et kindlustusvõtja peab aitama kahju suuruse kindlakstegemisele kaasa VÕS § 448 lg-s 2 sätestatud tingimustel ning kui

⁸⁷ RKTk 3-2-1-17-06, p 11.

⁸⁸ RKTk 3-2-1-152-14 p 15.

⁸⁹ RKTk, 3-2-1-129-13, p 25.

⁹⁰ RKTk 3-2-1-17-06, p 11.

⁹¹ RKTk, 3-2-1-133-12, p 23.

⁹² RKTk, 3-2-1-104-07, p 12.

⁹³ RKTk, 3-2-1-152-14, p 15.

kindlustusvõtja seda kohustust rikub, tuleb kohaldada VÕS §-s 449 sätestatud. Tsiviilkolleegium märgib antud lahendis, et juhul, kui üks lepingupool keeldub osalemast kahju suuruse kindlakstegemises või kui lepingupooled ei suuda tekkinud kahju suuruses kokku leppida, võib nõuda kahju suuruse määramist kohtu poolt VÕS § 489 lg 2 alusel.

Näiteks Seesami sõidukikindlustuse tingimuste 1/2018 punktis 109. seisab, et kindlustusvõtjal on kohustus tõendada kindlustusjuhtumi toimumist ja kahju suurust ning esitada Seesamile lepingu täitmise kohustuse kindlakstegemiseks vajalikku teavet.⁹⁴ VÕS § 489 ei ole VÕS § 427 lg 1 kohaselt imperatiivne säte, mis iseenesest annab võimaluse pooltel seadusest kõrvalekalduvaid kokkuleppeid sõlmida. Autori hinnangul võiks siiski selliste kindlustusliikide puhul, kus kindlustusvõtjaks on tarbijad, kahju suuruse tõendamise osas kokku leppida vastavalt VÕS § 489 lg-s 1 sätestatule.

2.1.3. Eksperti kaasamine kindlustusjuhtumi tõendamisele

Olukorras, kus kindlustusjuhtumi toimumise asjaolud pole selged ja kahju suurust on keerukas kindlaks määrata, lastakse tavaliselt eksperdil välja selgitada, millistel asjaoludel kahjujuhtum toimus ning milline on kahjujuhtumi tagajärjel tekkinud kahju. VÕS § 490 lõikes 1 on sätestatud, et kindlustusandja ja kindlustusvõtja kokkulepe kindlustusandja hüvitise maksmise kohustuse või kahju suuruse määramise kohta eksperti poolt kehtib üksnes juhul, kui eksperti nimetab asjas mitteosalev kolmas isik või eksperdid nimetavad võrdsel arvul kindlustusandja ja kindlustusvõtja. Võrdväärsete eksperdiarvamuste puhul, kui asjaolu kohta muid tõendeid ei ole, tulevad kohaldamisele tõendamiskoormuse jagamise reeglid.⁹⁵ Lisaks on VÕS § 490 lõikes 2 sätestatud, et kindlustusandja ega kindlustusvõtja ei või tugineda kindlustusandja hüvitise maksmise kohustusele või kahju suuruse kindlaksmääramisele eksperti poolt, kui see erineb oluliselt tegelikest asjaoludest. Sellest kõrvalekalduv kokkulepe on tühine. Paragrahvi eesmärgiks on poolte kohtuvälise kokkuleppeni jõudmise lihtsustamine.⁹⁶

Ekspertiks nimetatakse neutraalne, usaldusväärne ja eriteadmistega isik, kes on oma valdkonnas pädev ja tunnustatud spetsialist. Sellise isiku valimine võimaldab vältida edasisi vaidlusi eksperti isiku ja pädevuse üle. Kui eksperdiarvamus erineb oluliselt tegelikkusest või kui ekspert ei saa

⁹⁴ Seesam Insurance AS. Seesami sõidukikindlustuse tingimused 1/2018. Kättesaadav: https://www.seesam.ee/doc/Seesam_S%C3%B5idukikindlustuse%20tingimused_1_2018_EST.pdf

⁹⁵ Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., Sein, K., Varul, P., (2016), *supra nota* 65, 1538

⁹⁶ Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., Sein, K., Varul, P., (2007), *supra nota* 26, 533.

või ei taha oma arvamust esitada või viivitab sellega, siis võivad mõlemad lepingupooled nõuda VÕS § 490 lg 3 alusel kahju suuruse määramist kohtu poolt. Sisuliselt tähendab § 490 lg 3 regulatsioon seda, et kindlustuslepingu poolel on igal juhul pärast eksperdiarvamuse esitamist nõuda kahju suuruse kindlakstegemist kohtus, sest nii kindlustusandja kui kindlustusvõtja ei pruugi lihtsalt eksperdiarvamusega nõustuda ja küsimusele, kas eksperdiarvamus erineb tegelikkusest oluliselt või mitte, saabki lõpliku vastuse anda kohus.⁹⁷

Eksperti arvamusest on kasu siis, kui ekspertile esitatakse asjaolude tuvastamiseks täpsed ning konkreetselt kindlustusjuhtumit puudutavad küsimused. TsMS tähenduses on ekspert eriteadmistega isik, kes annab asjas arvamuse eriteadmisi nõudvate faktiliste asjaolude selgitamiseks. Et eksperdiarvamus oleks tõendina aktsepteeritav, peaks ekspert analüüsima ja selgitama kahju tekkimisega seotud faktilisi asjaolusid. Eksperti arvamusest peab selgelt nähtuma, kuidas ekspert on järeldustele jõudnud, see ei tohi olla üldsõnaline ega põhineda koostaja oletustel või spekulatsioonidel.

2.1.4. Tõendamiskoormis välistusele või lepingu rikkumisele tuginemise korral

Tsiviilkohtumenetluses kehtib üldtuntud põhimõte, et lepingupool peab ise tõendama neid asjaolusid, millele tuginevad tema argumendid. Kui kindlustusvõtja poolt esitatud tõendite alusel on kahjujuhtumi toimumine tuvastatav, kuid kindlustusandja leiab, et tegemist on kindlustuslepingus sätestatud välistusega, millest tulenevalt kindlustusandjal hüvitamiskohustust ei ole, siis lasub välistusele tuginemiseks vajalike asjaolude tõendamiskoormis kindlustusandjal.

Praktikas on kindlustusandjal paljudel juhtudel keeruline nn välistusasjaolusid tõendada, samuti leidub kaasuseid, kus välistav tüüptingimus tõlgendatakse kohtu poolt siiski kindlustusvõtja kasuks. Nii näiteks oli Maakohtus kaasus,⁹⁸ kus kindlustusvõtja sõiduk sai linnatänaval liikudes kahjustada tugevast vihmajärgist põhjustatud üleujutuse tõttu. Kindlustusandja keeldus kahju hüvitamast, tuginedes tüüptingimusele, mille kohaselt ei loeta kindlustusjuhtumiks kindlustusobjekti kahjustumist või hävimist, mis on tekkinud kindlustusobjekti mootori toitesüsteemi sattunud vee tagajärjel, kui kindlustusobjektiga sõideti või kindlustusobjekti kasutati veega kaetud alal. Nimetatud tüüptingimuse juures oli täiendav lause, mille kohaselt esimeses lauses toodud välistust ei kohaldata, kui kahju on tekkinud teelt väljasõidust, ümberminekust või

⁹⁷ Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., Sein, K., Varul, P., (2007), *supra nota* 26, 533.

⁹⁸ Aavik, M. (2014). Kindlustusandja vabanemine kohustuste täitmisest vabatahtliku sõidukikindlustuse korral. Riigikohus, Õigusteabe osakond. (Kohtupraktika analüüs), 14.

kokkupõrkest teise sõiduki või muu objektiga. Kohus jõudis järeldusele, et kui tingimuste punkti kahe lause koosmõjul võib mõistlik kindlustusvõtja järeldada, et kahju kuulub hüvitamisele, kui sõiduk satub „veega kaetud alale“ teelt välja sõites, überminekul, kokkupõrkest teise objektiga ning kahju ei kuulu hüvitamisele, kui isik ise sõidab „veega kaetud alal“. Seejuures leidis kohus, et mõistlik isik saab järelda, et tüüptingimustes kirjeldatud „veega kaetud ala“ ei ole tee, mis on ettenähtud sõidukitele igapäevaseks kasutamiseks, sest tüüptingimuste välistus viitab teevälisele alale. Seega on välistusele tuginemine õigustatud eelkõige siis, kui vastavaid asjaolusid tõendavad otsesed tõendid, mitte üksnes kaudsetest tõenditest tehtavad järeldused.

Kui pooled ei vaidle selle üle, kas aset leidis kindlustusjuhtum ja kui suur on tekkinud kahju vaid vaidlevad selle üle, kas kindlustusvõtja rikkus kindlustuslepingust ja/või seadusest tulenevaid kohustusi ning kas kindlustusandjal on sellest tulenevalt õigus vähendada kindlustushüvitist või keelduda kindlustusvõtjale kindlustushüvitise väljamaksmisest, siis Riigikohus on jõudnud järeldusele lahendis 3-2-1-17-06⁹⁹, et kindlustusvõtja kohustus on tõendada kindlustushüvitise saamiseks kindlustusjuhtumi toimumist ning sellega kaasnenud kahju ja kindlustusandja peab tõendama, et kindlustusvõtja on rikkunud temal lasuvaid kohustusi ning sellest tulenevalt on kindlustusandjal õigus hüvitise väljamaksmisest keelduda. Seega, kui kindlustusandja leiab, et kindlustusvõtja on rikkunud kindlustuslepingust tulenevaid kohustusi, tuleb kindlustusandjal tõendada kindlustusvõtja kohustuste rikkumist.

Riigikohus on avaldanud, et kui kindlustusjuhtumi põhjustas kindlustusvõtja poolne kohustuse rikkumine, tuleb eraldi hinnata vastava kohustuse rikkumise mõju kindlustushüvitisele VÕS § 445 ja § 452 alusel. Kuigi seadus ei keela kindlustusandjal tüüptingimustes ette näha piiranguid, millistel juhtudel või milliseid kulusid ta ei hüvita, tuleb kindlustusvõtja (hoolsus) kohustuste rikkumise korral täiendavalt arvestada VÕS §-des 445 ja 452 sätestatuga. See kehtib ka juhul, kui kindlustusandja vastutuse piirangud on kindlustustingimustes ette nähtud varjatult, nt juhtumitena, millistel juhtudel kindlustusandja kindlustuskaitset ei anna.¹⁰⁰

Riigikohus selgitanud, et kindlustusandja kohustuseks on tõendada, kas ja kuivõrd mõjutas kindlustuslepingu rikkumine õnnetusjuhtumi toimumist.¹⁰¹ Autor märgib siinkohal juurde, et

⁹⁹ RKTk 3-2-1-17-06, p 11.

¹⁰⁰ RKTk 3-2-1-152-14, p14.

¹⁰¹ RKTk 3-2-1-17-08, p 12. ja RKTk 3-2-1-112-14, p 11.

sellest tuleneb kindlustusandja kohustus näidata ära põhjuslik seos kindlustusvõtja kohustuse rikkumise ja kindlustusjuhtumi toimumise vahel.

2.1.5. Tõendamiskulude jagunemine poolte vahel

VÕS § 491 lõige 1 sätestab, et kui kindlustusandja peab hüvitama tekkinud kahju, peab ta hüvitama sealhulgas kindlustusvõtja poolt kahju kindlakstegemise ja selle suuruse määramisega seoses kantud vajalikud kulud. Kindlustusandja ei pea kindlustusvõtjale hüvitama eksperdi või nõuandja palkamise kulusid, kui kindlustusvõtja ei olnud lepingu järgi eksperdi või nõuandja palkamiseks kohustatud. Kui kindlustusvõtja kandis kahju kindlakstegemise või selle suuruse määramisega seoses kulutusi ja kindlustusandjal tekkis kahju hüvitamise kohustus, peab kindlustusandja hüvitama tekkinud kulud, mis olid vajalikud kahju tõendamiseks.¹⁰² Kahju kindlakstegemise ja selle suuruse määramisega seotud kulude hüvitamise kohustuse eelduseks on, et kindlustusandjal tekkis kahju hüvitamise kohustus.¹⁰³ Kui kindlustusandjal täitmise kohustust ei teki, et pea ta ka nimetatud kulusid hüvitama.¹⁰⁴ Seega on kulude hüvitamise kohustuse tekkimise eelduseks asjaolu, et kindlustusandjal tekkis kahju hüvitamise kohustus ning kui kindlustusjuhtumi toimumine või kahju suurus jääb tõendamata, siis peab kindlustusvõtja ise kandma kõik kulud, mis on seotud kahju kindlakstegemise või selle suuruse määramisega. Juhul, kui kindlustusjuhtum ja kahju tekkimine on tõendatud ning kindlustusandja peab oma kindlustuslepingust tuleneva kohustuse täitma, siis VÕS § 491 sätete järgi on kindlustusandjal kindlustusvõtja poolt kahju kindlakstegemiseks ja selle suuruse määramiseks, sealhulgas asja lahtivõtmiseks või lammutamiseks ja asja taastamiseks või samaväärsega asendamiseks tehtud kulutuste hüvitamise kohustus. VÕS § 491 lg 1 kohaselt peab eksperdiarvamuse saamiseks vajalikud kulud kindlustusandja hüvitama, kui kindlustusvõtja on kindlustuslepingu järgi eksperdi määramiseks kohustatud. Seega, kui kindlustusjuhtum jääb tõendamata, siis peab kindlustusvõtja ise kandma kõik kulud, mis on seotud kahju kindlakstegemise või selle suuruse määramisega. Kui kulusid on teinud ka kindlustusandja, siis neid kulusid ei pea kindlustusvõtja kindlustusandjale hüvitama.

VÕS § 491 lg 2 alusel, kui kindlustusandja annab kindlustusvõtjale juhiseid, peab ta kindlustusvõtja nõudmisel vastavate kulude tegemiseks vajaliku summa kindlustusvõtjale ette tasuma. Seega, kui kindlustusandja annab kahju kindlakstegemiseks või selle suuruse määramiseks kindlustusvõtjale juhiseid, peab kindlustusandja alati kaaluma, milliseid kulutusi

¹⁰² Lahe, J., Luik, O.-J. (2018). Kindlustusõigus. Tallinn: Juura, 152.

¹⁰³ Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., Sein, K., Varul, P., (2007), *supra nota* 26, 534.

¹⁰⁴ *Ibid.*

kindlustusandjale mingite juhiste andmine kaasa võib tuua ja milliste juhiste andmine on sellest lähtuvalt otstarbekas. Õiguskirjanduses on asunud seisukohale, et kindlustusandja peab hüvitama ka kulud, mida kindlustusvõtja on teinud kahju kindlakstegemiseks ilma kindlustusandja juhisedeta.¹⁰⁵ Sellise lahenduskäigu sai vaidlus, kus Maakohus rahuldab hagi kindlustusvõtja kasuks osaliselt, rahuldades nõude ca 50% ulatuses ning samas ulatuses määras kohus kindlustuandja poolt hüvitatavaks ka kindlustusvõtja poolt tehtud kahju kindlakstegemisele kulunud summa.¹⁰⁶ Ringkonnakohus jättis maakohtu otsuse muutmata.¹⁰⁷

¹⁰⁵Lahe, J., Luik, O-J. (2018), *supra nota* 100, 153.

¹⁰⁶ TMK 2-17-15618, p 24.

¹⁰⁷ TRR 2-17-15618.

KOKKUVÕTE

Käesoleva töö raames uuris autor selliseid kahjukindlustuses reguleeritud kindlustussuhteid poolte vahel, mis jäävad kindlustusjuhtumi toimumise ja kindlustusandja täitmiskohustuse tekkimise või sellest vabanemise vahele. Töö eesmärgiks oli välja selgtada, millised on poolte kohustused kindlustusriski realiseerumise korral ning millist mõju omab nende kohustuste rikkumine kindlustuslepingu täitmisele ja kuidas jaguneb poolte vahel tõendamiskoormis. Töö raames esitatud peamiseks uurimiskiüsimuseks oli, kas kindlustusandja ja kindlustusvõtja kindlustusjuhtumijärgsed kohustused ning tõendamiskoormise jagunemine on mõlema lepingupoole suhtes õiglasel ega koorma üht või teist lepingupoolelt ebaproportsionaalselt.

Kindlustuse eesmärk on ära hoida kindlustusvõtja või tema lähedaste majandusliku olukorra halvenemist ning maandada riske ootamatute sündmuste korral. Kui kindlustusrisk kindlustusvõtja jaoks ootamatult realiseerub, ei tohi ta kindlustuslepingu olemasolul oma varaga hoolimatult ümber käia, vastupidi, kahjujuhtumi toimumise korral eeldatakse kindlustusvõtjalt, et ta käituks viisil nagu ta käituks siis, kui tema vara ei oleks kindlustatud. Vaatamata toimunud kindlustusjuhtumi ootamatule iseloomule, peab kindlustusvõtja kahjujuhtumi toimumise korral seadusest tulenevaid ja kindlustuslepinguga võetud kohustusi hoolikalt järgima. Kohustuste edukas täitmine kindlustusvõtja poolt mängib kindlustusandja täitmiskohustuse tekkimisel olulist rolli, samas võib mõne nimetatud kohustuse rikkumine kaasa tuua kindlustushüvitise vähendamise või kindlustushüvitise maksmisest keeldumise kindlustusandja poolt.

Et kindlustusvõtja ükskõiksus ei aitaks kahju tekkimisele või selle suurenemisele kaasa, peab kindlustusvõtja kindlustusjuhtumi toimumisel niivõrd, kui võrd see on võimalik, püüdma kahju ära hoida ja seda vähendada. Seejuures ei saa kindlustusvõtjalt nõuda oma elu ega tervise ohtu seadmist või seadusevastaselt käitumist ning kohustuse täitmiseks tuleks pidada ka kindlustusvõtja poolt sooritatud kahju ärahoidmise ja/või vähendamise katset ka juhul, kui see oli mõistlik ning põhjendatud, kuid ei täitnud oma eesmärki. Autor on arvamusel, et selline lähenemine on igakülgselt põhjendatud, kuna kindlustusandja ei peaks kandma kahjusid, mille põhjuseks on

kindlustusvõtja hoolimatus. Kahju ärahoidmise ja vähendamise kohustuse täitmine kindlustusvõtja poolt on niivõrd olulise tähtsusega, et sellega seotud kulud on kindlustusandja kanda isegi siis, kui nende kandmine ei andnud soovitud tulemust ning kindlustusvõtja saab nõuda kindlustusandjalt kohustuse täitmisel tekkinud kulutuste hüvitamist ka ilma, et kindlustusjuhtum oleks toimunud. Kui kindlustusvõtja nimetatud kohustust rikub ja kindlustusandjal tekib seetõttu kahju, on viimasel õigus vähendada kindlustushüvitist ulatuses, mis põhjustas kindlustusandja hüvitamiskohustuse suurenemise selle võrra, mil määral kindlustusvõtja ei hoidnud kahju ära või ei vähendanud seda. Seejuures tuleb aga silmas pidada, et antud asjaolude tõendamiskoormis lasub kindlustusandjal, seejuures ei pea kindlustusandja tõendama mitte üksnes kohustuse rikkumise fakti vaid ka seda, et kohustuse rikkumise tagajärjel tekkis kindlustusandjale kahju.

Kindlustusjuhtumist teatamine algatab protsessi, mille tulemusena saab kindlustusvõtja realiseeritud oma peamise kindlustuslepingu sõlmimise eesmärgi - kindlustushüvitise. Võlaõigusseadus kohustab kindlustusvõtjat kindlustusjuhtumi toimumisest viivitamata kindlustusandjat teavitama. Võimalikult kiire teavitamine on kindlustusandja seisukohast lähtuvalt äärmiselt oluline, sest mida varem saab kindlustusandja asjaoludest teada, seda suurem on tulemuslikkuse tõenäosus toimingute läbiviimisel, sh kahju vähendamine, kahju suuruse ja põhjuse tuvastamine, kahju hüvitamine ja vajadusel kahju põhjustanud isiku tuvastamine. Võlaõigusseadus eristab teavitamiskohustuse rikkumisel hooletuse ja tahtliku rikkumise tagajärgi. Kui kohustuse hooletusest täitmata jätmine kindlustusvõtja poolt tõi kaasa kindlustusandjale kahju tekkimise, siis lasub kindlustusandjal tõendamiskoormis sellest tulenenud kahju tekkimise põhjustamisel. Kui kindlustusandja seda tõendada ei suuda, siis ei teki tal ka alust oma kohustuse täitmise vähendamiseks. Teisalt aga, kindlustusvõtjapoolse kohustuse tahtliku rikkumise korral ei esine eeldust, et kindlustusandjal tekkis kahju, kahjuhüvitise väljamaksmisest keeldumiseks piisab vaid kindlustusvõtjapoolsest tahtlikust rikkumisest. Autor peab kindlustusvõtjal lasuvat kindlustusjuhtumist viivitamata teavitamise kohustust põhjendatuks just eelkõige seetõttu, et vältida põhjendamatu viivitamise tõttu kindlustusvõtjale kahju tekkimist. Siiski võiks autori arvates ka tahtlusest tuleneva teavitamisega viivitamise korral kõne alla tulla kindlustusandja kohustus tõendada selle mõju kindlustusandjale, kuna näiteks kindlustusvõtja, kes võis viivitada teavitamisega seetõttu, et ei pruukinud kahjujuhtumit koheselt seostada kindlustusjuhtumiga, võib saada hiljem kindlustusandja poolt kahju hüvitamisest keeldumise otsuse, sest teavitamisega viivitamist võidakse lugeda hiljem kui tahtlikku kohustuse rikkumist. Autori arvates oleks selline käsitlus põhjendatud ega koormaks kindlustusandjat liigselt.

Kindlustusvõtja peab pärast kindlustusjuhtumit lisaks sellest teatamisele esitama kindlustusandjale viimase nõudmisel teavet, mis on vajalik kindlustusandja täitmise kohustuse kindlakstegemiseks. Kindlustusjuhtumi tõendamiskoormis lasub kindlustusvõtjal. Seejuures on oluline märkida, et kindlustusandja ei tohi kindlustusvõtjalt nõuda teavet, mille hankimine kindlustusvõtja jaoks on liigselt koormav. Kui kindlustusandjal tekib nimetatud kohustuse rikkumise tõttu kahju, võib kindlustusandja selle ulatuses täitmise kohustust vähendada. Kui kindlustusvõtja rikub nimetatud kohustust tahtlikult, vabaneb kindlustusandja täitmise kohustusest. Näiteks kui kindlustusvõtja esitab kindlustusandjale valeandmeid eesmärgiga jätta kindlustusandjale mulje kindlustusjuhtumi toimumisest, siis kindlustusandja vabaneb täitmiskohustusest eeldusel, et ta on sellise asjaolu esinemise tõendanud. Taaskord eristab seadus kohustuse rikkumisel hooletust ning tahtlust. Kohustuse rikkumise ning sellest tulenevate tagajärgede tõendamiskoormis lasub kindlustusandjal.

Kui kindlustusvõtja on teavitanud kindlustusandjat kahjujuhtumi toimumisest, siis algatab kindlustusandja kahjukäsitluse protsessi, mille käigus selgitab kindlustusandja välja, kas kindlustusvõtja on täitnud oma lepingust tulenevaid kohustused, samuti kas kindlustusvõtja esitatud tõendid on piisavad hindamaks, kas tegemist on kindlustusjuhtumiga ning milline on kahju suurus. Selleks, et kindlustusjuhtumi toimumine tuvastada, peab kindlustusandja välja selgitama kahjujuhtumi asjaolud ja kahju suuruse. Nimetatud toimingud tuleb kindlustusandjal teha mõistliku aja jooksul, liigselt viivitamata, siiski ei ole võlaõigusseaduses kindlustusandja täitmise kohustuse kindlakstegemisele märgitud kindlat ajapiiri. Osad kindlustusandjad Eestis on tüüptingimustega ajalise tähtaja seadnud, mis on autori arvates heaks tavaks ning arvestab kindlustusvõtja huvidega.

Võlaõigusseadus ei reguleeri otseselt tõendamiskoormise jagunemist poolte vahel vaid annab õiguse kindlustusandjale nõuda kindlustusvõtjalt lepingu täitmise kohustuse kindlakstegemiseks vajalikku teavet, seejuures seades piirangud teabe ulatusele. Üldist tõendamiskoormist reguleerib tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 230 lõige 1, mille kohaselt peab kumbki pool tõendama neid asjaolusid, millele tuginevad tema nõuded ja vastuväited, kui seadusest ei tulene teisiti. Riigikohus on avaldanud, et kindlustusandja ei tohi seada hüvitise maksmist sõltuvusse tõendist, mida kindlustusandjal pole reaalsuses võimalik esitada või oleks ebamõistlik eeldada, et kindlustusvõtja saaks niisuguseid tõendeid omada või hankida. Riigikohus on jõudnud ka järeldusele, et kui üks pool rikub seadusest või lepingust tulenevat asjaolude tuvastamisele kaasaaitamise kohustust, siis hea usu põhimõttest lähtuvalt võib asjaolude tõendamise koormuse tema kahjuks ümber pöörata.

Autor nõustub seesuguse käsitlusega, kuna autori hinnangul ei saa tõendamist nõuda poolelt, kelle kontrolli all tõendamise aluseks olev ese või asjaolu ei ole. Riigikohus on rõhutanud, et kui kindlustusvõtja on tõendanud kindlustusjuhtumi toimumise, tekib kindlustusandjal hüvitamise kohustus ning hüvitamiskohustuse puudumist peab tõendama kindlustusandja. Seega lasub kindlustusvõtjal kohustus tõendada, et kindlustusrisk on realiseerunud ning kindlustusandja peab tõendama hüvitamiskohustuse puudumist olenemata, kas ta tugineb välistusasjaoludele või kindlustusvõtjapoolsele kohustuse rikkumisele. Kohustuse rikkumisele tuginedes peab kindlustusandja tõendama põhjusliku seose kindlustusvõtja kohustuse rikkumise ja kindlustusjuhtumi toimumise vahel, välja arvatud juhul, kui ta suudab tõendada, et kindlustusvõtja rikkus kohustust tahtlikult.

Riigikohus on olnud seisukohal, et kahju suuruse kindlakstegemine on eelkõige kindlustusandja kohustus ning kindlustusvõtja peab aitama kahju suuruse kindlakstegemisele kaasa. Riigikohus on leidnud, et kui kindlustusandja on rikkunud kahju kindlakstegemise kohustust, on tema tuginemine sellele, et kindlustusvõtja ei ole tõendanud kahju suurust, hea usu põhimõttega vastuolus olev käitumine. Kahju kindlakstegemise ja selle suuruse määramisega seotud kulude hüvitamise kohustuse eelduseks on, et kindlustusandjal tekkis kahju hüvitamise kohustus. Kui kindlustusandjal täitmise kohustust ei teki, et pea ta ka nimetatud kulusid kindlustusvõtjale hüvitama. Kui kindlustusjuhtumi toimumine või kahju suurus jääb tõendamata, siis peab kindlustusvõtja ise kandma kõik kulud, mis on seotud kahju kindlakstegemise või selle suuruse määramisega. Kui kulusid on teinud ka kindlustusandja, siis neid kulusid ei pea kindlustusvõtja kindlustusandjale hüvitama. Kindlustusandja peab hüvitama ka kulud, mida kindlustusvõtja on teinud kahju kindlakstegemiseks ilma kindlustusandja juhiseeta, kuid selle eelduseks on, et kindlustusandjal on ka kahju hüvitamise kohustus.

Pooltevahelisi kindlustussuhted, mis jäävad kindlustusjuhtumi toimumise ja kindlustusandja täitmiskohustuse tekkimise või sellest vabanemise vahele, reguleerib Eestis eeskätt võlaõigusseadus, mille üldist käsitlust võib pidada võrdlemisi sarnaseks PEICL põhimõtetega, kuid esinevad mõningad erinevused, mis võrreldes võlaõigusseadusega kalduvad pigem enam kindlustusvõtja huvide tagamise poole. Autor leiab, et poolte kohustusi reguleeriv Eesti seadusandlus küll arvestab mõlema poole huvidega, kuid seejuures võiks siiski pidada kindlustusvõtjat kui tarbijat võrreldes kindlustusandja kui vastavale valdkonnale spetsialiseerunud ettevõtjaga, kellel on teadmised ja võimekus valdkonnas tegutsemiseks, nõrgemaks pooleks.

SUMMARY

OBLIGATIONS OF THE INSURER AND THE POLICYHOLDER IN THE EVENT OF MATERIALISATION OF INSURANCE RISK AND DIVISION OF THE BURDEN OF PROOF BETWEEN THE PARTIES IN NON-LIFE INSURANCE

Krista Kotke

Insurable interest arises if it is generally known that events of a certain type occur at some kind of frequency. The purpose of insurance is to prevent the deterioration of the economic situation of the policyholder or a person close to them, and to manage risks in the case of unexpected events. The main interest of the policyholder when entering into an insurance contract is that the insurer will cover the damage caused to them by a possible loss event by paying out the insurance indemnity. However, this does not mean that the policyholder can be reckless with their property if they have an insurance contract – on the contrary, in the case of an insured event, the policyholder is expected to behave as if they did not have an insurance contract.

One of the main preconditions of an insured event is that it is an unexpected and unforeseeable event, which causes damage to the insured person. Irrespective of the event being unexpected, the policyholder must carefully comply with their obligations arising from law and the insurance contract if an insured event occurs. The main obligations of the policyholder after the occurrence of an insured event are to prevent and reduce the damage, to notify about the insured event and to cooperate. The successful performance of said obligations by the policyholder has a significant role in the emergence of the insurer's performance obligation whilst a breach of any of these obligations may, in certain cases, result in the reduction of the insurance indemnity or refusal to pay out the indemnity by the insurer. The main obligation of the insurer after an insured event is to pay the insurance indemnity to the insured person. The author of this thesis studies the obligations of the parties in the case of the materialisation of an insurance risk and the impact of breaches of these obligations on the insurer's performance obligation. The manner in which the

burden of proof divides between the parties to an insurance contract has an important role in the analysis of the performance of said obligations. The purpose of this thesis is to ascertain the obligations of the parties after the occurrence of an insured event and how breaches of these obligations affect the performance of the insurance contract. Another objective was to clarify how the burden of proof divides between the parties upon the substantiation of the circumstances in the performance of an insurance contract as well as whether this is inclined towards one of the parties. The author set the following research questions: Are the obligations of the insurer and the policyholder after an insured event fair in respect of both parties to the contract or do they put a disproportionate burden on one of the parties? How does the burden of proving an insured event and the extent of the damage it caused divide between the insurer and the policyholder, and how does the obligation to pay the costs of proving the insured event and the extent of the damage divide between the insurer and the policyholder depending on whether or not the insured event and damage are ascertained? The author analysed the Estonian insurance regulation, primarily the Law of Obligations Act (hereinafter the LOA) as well as the regulation of obligations after the occurrence of an insured event in the standard terms and conditions of insurers. The Principles of European Insurance Contract Law have also been compared with the above in the thesis. A number of court rulings concerning the aforementioned issues have also been compared in the thesis.

The majority of disputes in the area of insurance arise because the insurer is of the opinion that the occurrence of an insured event has not been proven. The number of disputes concerning the amount of the indemnity in the case of an insured event is also significant. The problem here is the division of the burden of proof concerning the extent of the damage as well as the fact that an insured event occurred between the insurer and the policyholder. Subsection 230 (1) of the Code of Civil Procedure (hereinafter the CCP) provides that in actions, unless otherwise provided by law, each party must prove the facts on which their demands and objections are based. On the one hand, the policyholder bears the burden of proof in the substantiation of the occurrence of the insured event and the extent of the damage caused, on the other hand the insurer must prove that there is no insured event or that the emergence of damage is in causal relation to a breach of contract by the policyholder, which will release the insurer from the performance obligation. The division and extent of the burden of proof between the policyholder and the insurer must be analysed, because the approach based on the CCP is not the only approach applied in practice, but irrespective of the definition of the burden of proof stipulated in CCP, there are often positions in case law where the burden of proof leans towards one or the other party depending on the

circumstances, and the indemnification of damage and/or its extent is also decided on the basis of this.

In order to ascertain the occurrence of an insured event, the insurer must identify the circumstances of the loss event and the extent of the damage. The insurer must do this within reasonable time and without undue delay. The insurer may not remain passive when reviewing a loss event. The conclusion reached in Estonian case law is that if the policyholder has proven that an insured event occurred, the insurer will be obliged to indemnify for the damage and the absence of the indemnification obligation must be proven by the insurer. Thus, the policyholder is obliged to prove that an insurance risk has materialised and the insurer must prove that there is no indemnification obligation. Pursuant to subsection 489 (1) of LOA, the insurer must immediately establish the extent of damage to be indemnified for. The Supreme Court has found that the insurer must assess the extent of the damage caused by an insured event in the case of the occurrence of an insured event, and it does not have to proceed from the sum insured specified in the insurance contract upon the performance of its obligations. Moreover, the Supreme Court has stated that ascertaining the extent of damage is primarily the insurer's obligation pursuant to subsection 489 (1) of the LOA and if the insurer has breached the obligation to ascertain the damage established with the above provision and then relies on the claim that the policyholder has not proven the extent of damage, it is regarded as conduct that is in contravention of the principle of good faith. The Supreme Court has also explained that the policyholder must help ascertain the extent of damage and if one of the parties refuses to participate in ascertaining the extent of damage or if the parties fail to agree on the extent of damage, they may demand the determination of the extent of damage by a court pursuant to subsection 489 (2) of the LOA.

The insurer will not be obliged to indemnify at all if the insured event and damage are not proven in full or indemnify in part if the damage is proven in part. If the policyholder disputes the insurer's refusal to pay out the indemnity and the court finds on the basis of the existing evidence or the evidence collected during the court proceedings that the insured event and the damage have actually been proven, the insurer must pay out the indemnity according to the court ruling.

The insurer must prove the premises and circumstances of relying on exclusions. If the occurrence of an insured event can be ascertained on the basis of the evidence submitted by the policyholder, but the insurer finds that the case is an exclusion stipulated in the insurance contract and the insurer is therefore not obliged to indemnify, then the insurer is obliged to prove the circumstances that

are the basis for the exclusion. The insurer's interest to thoroughly clarify the circumstances of the case also arise from this. The circumstances of exclusion (e.g. the intent of the policyholder upon the emergence of damage, faulty construction work if the policyholder does not allow for the constructions of the building to be inspected, etc.) are often difficult for the insurer to prove. An exclusion cannot be relied on with legal certainty if the circumstances have not been proven. The courts tend to find that relying on an exclusion is primarily justified if the relevant circumstances are proven by direct evidence, not just conclusions drawn from indirect evidence.

In a situation where the occurrence of an insured event and/or the circumstance of exclusion and/or the extent of damage cannot be clearly ascertained or disproved, it would be reasonable and practical to appoint an expert who will clarify the circumstances and the damage as stipulated in subsection 490 (1) of the LOA. The opinion of a neutral and competent expert helps the insurer make a decision to pay out or refuse to pay out the indemnity for damage that is as 'dispute-proof' as possible. If the expert cannot ascertain whether or an insured event has occurred and finds that the insured object must be disassembled or demolished to prove the occurrence of an insured event, then only the policyholder can decide on the disassembly or the demolition. If the policyholder decides not to allow for the object to be demolished and the occurrence of the insured event and/or the extent of damage cannot therefore be proven, the insurer does not have to indemnify for the damage as a rule. However, paying out the indemnity should be considered in cases where the occurrence of the insured event is clear, the damage cannot be ascertained without demolishing the object, but it is obvious that damage does always occur as a result of such an insured event. In this case, the expert could be asked to provide an approximate estimate of the damage, which the expert would consider probable considering the circumstances and on the basis of their experience. Otherwise, a dispute with the policyholder may arise, which the court may resolve pursuant to the logic of subsection 127 (6) of the LOA. According to this provision, the court will determine the extent of damage if the occurrence of damage has been ascertained, but the extent of damage cannot be determined. However, it is possible to demand directly that the court determine the extent of damage, as it cannot be determined in any other manner (subsection 490 (3) of the LOA).

If the insured event and the emergence of damage are proven and the insurer must perform the indemnification obligation arising from the insurance contract, then pursuant to § 491 of the LOA, the insurer must compensate for the expenses incurred by the policyholder in connection with establishment of the emergence of damage and the extent of the damage, including the obligation to compensate for the expenses necessary for the disassembly/demolition and restoration of the

object or its replacement with an equivalent object. The insurer must also compensate for the expenses incurred in connection with the prevention or reduction of damage. The insurer must compensate for the expenses of obtaining an expert assessment if the insurer is obliged to appoint an expert pursuant to the insurance contract. If the occurrence of an insured event is not proven, the policyholder must incur all of the expenses related to the establishment of damage or determination of the extent of damage. If the insurer has also incurred expenses, the policyholder does not have to compensate the insurer for them.

KASUTATUD ALLIKATE LOETELU

Kasutatud kirjandus

1. Aavik, K. (2009). Kindlustusandja täitmiskohustuse piirangud vabatahtlikus kahjukindlustuses. (Magistritöö). Tartu Ülikool. Tartu.
2. Aavik, M. (2014). Kindlustusandja vabanemine kohustuste täitmisest vabatahtliku sõidukikindlustuse korral. Riigikohus, Õigusteabe osakond. (Kohtupraktika analüüs).
3. Blanchard, Ralph H. (2001). Risk and insurance. Washington: Beard Books.
4. Burchell, G., Miller, P. (1991). The Foucault Effect. Chicago: The University of Chicago Press.
5. Gürses, Ö. (2018). Risk definition in insurance law: Significance and challenges. King's College London.
6. Heiss, H. (2009). Principles of European Insurance Contract Law (PEICL). Prepared by the Project Group Restatement of European Insurance Contract Law; established by F. Reichert-Facilides; Edited by the Drafting Committee: J. Basedow, J. Birds, M. Clarke, H. Cousy, H. Heiss in cooperation with L. D. Loacker. Munich : Sellier European Law Publishers.
7. Holzeu, T. (2017). Commercial insurance: innovating to expand the scope of insurability. Sigma. No. 5/2017. Swiss Re Institute.
8. Kepp, K., Valeisa, E., Rozenfelds, J., Rambaks, M., Zelmene, E., Gudaitis, T., Diure, V., Talutis, T., Soone, A., Luik, O-J., Kalesinskas, M. (2018). Kahjukindlustusnõustaja õpik, Baltimaade Finantsnõustajate Liit (Baltic Financial Advisors Association).
9. Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., Sein, K., Varul, P., (2016). Võlaõigusseadus I. Üldosa. Komm vlj. Tallinn: Juura.
10. Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., Sein, K., Varul, P., (2007). Võlaõigusseadus II. Komm vlj. Tallinn: Juura.
11. Lahe, J. (2007). Kindlustusõigus. Tallinn: Juura.
12. Lahe, J., Luik, O-J. (2018). Kindlustusõigus. Tallinn: Juura.
13. Luik, O-J., Haavasalu, K. (2008). Kindlustusriski mõiste sisustamine ja kasutamine kindlustuslepingute tüüptingimustes. Juridica. Nr. 2008/III. Tartu: Sihtasutus Iuridicum.

14. Luik, O-J. (2011). Do the Principles of European Insurance Contract Law Go Too Far in Protecting the Policyholder? *Juridica International*. No. 18. University Of Tartu, 73 – 83.
15. Luik, O-J. (2012). Policyholder obligations after an insured event: are Baltic insurance laws too insurer-friendly compared to the principles of European insurance contract law? *Baltic Journal of Law & Politics*. Vol. 5. Vytautas Magnus University, 137 – 164.
16. Luik, O-J. (2016). The application of principles of European insurance contract law to policyholders of the Baltic states: A measure for the protection of policyholders. (Doktoritöö). Tartu Ülikool. Tartu.
17. Luik, O-J., Saar, K. (2017). Kindlustusvõtja kindlustusjuhtumijärgsed kohustused varakindlustuses. *Juridica*. Nr. 2017/IX. Tartu: Sihtasutus Iuridicum, 608–618.
18. Melnick, E. L., Everitt, B. S. (2008). *Encyclopedia of quantitative risk analysis and assessment*. England: John Wiley & Sons Ltd.
19. Tammer, S., Miller, M., Tamela, L. (2011). *Võlaõigusseadus Koos olulisemate Riigikohtu lahenditega*. Tallinn: Tammeraamat.
20. Tyagi, M. (2007). *Insurance Law and Practice*. New Delhi: Atlantic.

Muud allikad:

21. Finantsinspektsioon. Finantsinspektsiooni soovituslik juhend „Krediidi- ja finantseerimisasutuste organisatsiooniline lahend ning ennetavad meetmed rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamiseks“ (2019). Kättesaadav: https://www.fi.ee/sites/default/files/2019-10/FI%20soovituslik%20juhend%20-%20N%C3%B5uded%20kindlustuse%20turustamisele_KINNITATUD.pdf (Vaadatud 23.04.2020)
21. Eesti Kindlustusseltside Liit, Eesti Liikluskindlustuse Fond. (2019). Kindlustuse hea tava. Kättesaadav: <https://www.lkf.ee/et/kindlustamise-tavad/kindlustuse-hea-tava> (Vaadatud 23.04.2020)

Kasutatud kohtulahendid

23. RKTK 01.06.2005, 3-2-1-59-05
24. RKTK 05.04.2006, 3-2-1-17-06
25. RKTK 20.11.2007, 3-2-1-104-07
26. RKTK 28.11.2007, 3-2-1-106-07
27. RKTK 6.02.2008, 3-2-1-137-07
28. RKTK 09.04.2008, 3-2-1-17-08

29. RKTK 25.02.2009, 3-2-1-121-08
30. RKTK 07.06.2011, 3-2-1-35-11
31. RKTK 20.07.2011, 3-2-1-57-11
32. RKTK 7.11.2012, 3-2-1-133-12
33. RKTK 11.12.2013, 3-2-1-129-13
34. RKTK 14.03.2014, 3-2-1-171-13
35. RKTK 26.11.2014, 3-2-1-112-14
36. RKTK 19.03.2015, 3-2-1-152-14
37. TlnRnK 07.12.2016, 2-15-8155
38. TlnRnK 08.03.2019, 2-17-4880
39. TMK 07.02.2019, 2-17-15618
40. TRR 26.09.2019, 2-17-15618

Kasutatud õigusaktid

41. Võlaõigusseadus. RT I 2001, 81, 487; RT I, 08.01.2020, 10
42. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. RT I 2005, 26, 197. RT I, 19.03.2019, 23

Kasutatud tüüptingimused

43. AB "Lietuvos draudimas" Eesti filiaal. PZU Kindlustuse kindlustuslepingute üldtingimused U100/2019. Kättesaadav: <https://pzu.ee/wp-content/uploads/2019/04/%C3%9Cldtingimused-19-est-1.pdf>
44. ERGO Insurance SE. Kindlustuslepingute üldtingimused KT.0948.18. Kättesaadav: https://www.ergo.ee/files/ERGO_Kindlustuslepingute_yldtingimused_KT.0948.18_ES_T.pdf
45. If P&C Insurance AS. Kindlustuse üldtingimused TG-20181. Kättesaadav: <http://tingimused.if.ee/ViewPDF.aspx?ID=441ef1f3-b99a-4286-bc3d-790d6c62711e>
46. Salva Kindlustuse AS. Ettevõtte varakindlustuse tingimused EVT-14.04. Kättesaadav: <https://www.salva.ee/sites/default/files/insurance/terms/evt-14.04.pdf>

47. Seesam Insurance AS Üldised lepingutingimused 1/2019. Kättesaadav:
https://www.seesam.ee/doc/Seesam_u%CC%88ldised%20lepingutingimused_A4_EST.pdf
48. Seesam Insurance AS. Seesami sõidukikindlustuse tingimused 1/2018. Kättesaadav:
https://www.seesam.ee/doc/Seesam_S%C3%B5idukikindlustuse%20tingimused_1_2018_EST.pdf

Lisa 1. Lihtlitsents

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks¹

Mina Krista Kotke

1. annan Tallinna Tehnikaülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

KINDLUTUSANDJA JA KINDLUSTUSVÕTJA KOHUSTUSED KINDLUSTUSRISKI
REALISEERUMISE KORRAL NING TÕENDAMISKOORMISE JAGUNEMINE POOLTE
VAHEL KAHJUKINDLUSTUSES,

mille juhendaja on Uno Feldschmidt

1.1 reprodutseerimiseks lõputöö säilitamise ja elektroonse avaldamise eesmärgil, sh TalTechi raamatukogu digikogusse lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2 üldsusele kättesaadavaks tegemiseks TalTechi veebikeskkonna kaudu, sealhulgas TalTechi raamatukogu digikogu kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. Olen teadlik, et käesoleva lihtlitsentsi punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest ning muudest õigusaktidest tulenevaid õigusi.

¹*Lihtlitsents ei kehti juurdepääsupiirangu kehtivuse ajal, välja arvatud ülikooli õigus lõputööd reprodutseerida üksnes säilitamise eesmärgil.*